

تبیین روابط قدرت کنشگران در تولید و باز تولید فضاهای شهری در اراضی عباس آباد شهر تهران^۱

نیز فارابی اصل*، مجتبی رفیعیان**، سید محمد رضا خطیبی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۲/۳۱

چکیده

گفتمان تولید و باز تولید فضای شهری طی دهه های اخیر در ادبیات شهری مورد توجه قرار گرفته است. تولید فضای شهری، مفهومی چند جهی است که می توان آن را مجموعه ای از فرایندها و اقدامات فردی و گروهی انسانی نظری تصمیم گیری، مشارکت در کنترل و مالکیت شهری و مشارکت در تولید فضای فیزیکی دانست. تأکیدات اندیشمندان مختلف، رابطه و تأثیر قدرت در ایجاد فضاهای شهر را عیان می سازد. امروزه فضاهای شهری ما، به خاطر انحصار طلبی ها، برنامه ریزی مختص یک یا چند گروه خاص، فقدان عرصه ای برای مشارکت و ابراز عقیده استفاده کنندگان از فضاء عدم توجه به منافع عمومی، با مشکلات متعددی مواجه است. در جریان تولید و باز تولید فضای شهر، کنشگران متعددی هر کدام دارای قدرت متفاوت و با دسترسی به منابع قدرت مختلف به تأثیرگذاری می پردازنند. اراضی عباس آباد، یکی از محدوده های بالرزش و دارای پتانسیل های منحصر به فرد است. نحوه تولید و باز تولید و بهره برداری از آن در دهه های اخیر توسط اشار مختلف تأمل برانگیز بوده و به نظر می رسد که روندها یا عواملی، مستقیم یا غیر مستقیم، باعث شده است این محدوده بالرزش، از حالت ایده آل «شهر برای همه شهروندان»، به حالت «هر بخش شهر برای قشری خاص» تبدیل گردیده و متعلق به همه مردم نباشد. لذا این پژوهش به دنبال شناسایی کنشگران تأثیرگذار در تولید فضای عباس آباد و همچنین بررسی روابط قدرت بین آنها بوده است. گردآوری داده ها با مصاحبه نیمه ساخت یافته با روش نمونه گیری گلوله بر فی و همچنین بررسی اسناد و مشاهده میدانی بوده و برای تحلیل از نرم افزار میکمک استفاده شده است. یافته های این پژوهش نشان می دهد که دولت و حکومت، به عنوان دو نهاد وابسته به یکدیگر و گاه در تضاد باهم، به هدایت و کنترل تولید فضای عباس آباد پرداخته اند، بخش خصوصی مستقل، در این فرایند وجود ندارد و آنچه به اسم بخش خصوصی وجود دارد وابسته و تحت کنترل و اراده دولت و حکومت فعالیت می کنند. روابط قدرت بین کنشگران در عباس آباد به هیچ وجه معطوف به شهروندان و سازمانهای مردم نهاد نیست. تنافق موجود در اهداف و عمل انجام شده در اراضی عباس آباد، منجر به از دست رفتن بخش زیادی از پتانسیل این فضای شهری بزرگ در باز تولید از لحاظ تامین نیازهای اشار مختلف شهروندان شده است. میزان قدرت هر کنشگر در تولید فضاهای شهری، وابستگی زیادی به منبع قدرت وی دارد و بنابراین برای موازنۀ قدرت کنشگران، مهم و ضروری است که موازنه منبع قدرت آنها را به تعادل رساند. این امر مستلزم ایجاد تحولات و اصلاحاتی در حوزه ساختاری و عملکردی در فرایند تولید فضای شهری است.

واژگان کلیدی

کنشگران، تولید فضاء، روابط قدرت، اراضی عباس آباد تهران

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «تبیین روابط قدرت کنشگران تولید فضاهای شهری تهران نمونه اراضی عباس آباد» به راهنمایی نگارنده دوم و زنده یاد دکتر سید محسن حبیبی و مشاوره نگارنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین است.

* دانشجوی دکترا شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

** استاد گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*** استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

n.farabiasl@gmail.com

rafiei_m@modares.ac.ir

khatibimohammadreza@gmail.com

مقدمه

گفتمان تولید و بازتولید فضاهای شهری کشورهای مختلف دنیا موردنویجه قرارگرفته است. تولید فضای شهری، مفهومی پیچیده و چندوجهی است که رویکردها و تفاسیر گوناگونی در مورد آن مطرح شده است. در بحث تولید فضای شهری، منظور از واژه «تولید» را می‌توان در کل هم فرایند و هم محصول آن فرایند معنا کرد. «تولید فضا» را می‌توان مجموعه‌ای از فرایندها و اقدامات فردی و گروهی انسانی نظریه تصمیم‌گیری، مشارکت در کنترل و مالکیت شهری و مشارکت در تولید فضای فیزیکی دانست. با نگاهی به مسیر طی شده‌ی شهر (یعنی ایجاد، توسعه و زوال شهرها) به خصوص در طی دو قرن اخیر و بررسی نظریه‌های مطرح شده توسط متکران و اندیشمندان علوم مرتبط با شهر ملاحظه می‌شود که شهر (با همه اجزا و عناصر تشکیل دهنده‌اش) همواره متأثر از قدرت و سیاست بوده است. تأکیدات نظریه‌پردازان و اندیشمندان مختلف، رابطه و تأثیر قدرت در ایجاد فضاهای شهر را عیان می‌سازد. امروزه فضاهای شهری ماء به خاطر انحصار طلبی‌ها، برنامه‌ریزی مختص یک یا چند گروه خاص، فقدان عرصه‌ای برای مشارکت و ابراز عقیده‌ی استفاده‌کنندگان از فضا، با مشکلات متعددی مواجه هست. از سوی دیگر فضاهای شهری با تحولات متعدد ناممous دیگری روبرو هستند که عملاً آن‌ها را از کارکرد اصلی‌شان که همانا فضایی برای استفاده عموم و توجه به منافع عمومی است دور کرده است. در جریان تولید و بازتولید فضا در شهر کنشگران و عوامل متعددی نقش‌آفرینی می‌کنند که هر کدام دارای نفوذ و قدرت متفاوتی بوده و منابع قدرت متفاوتی در اختیار دارند. این قدرت همان‌گونه که میشل فوکو^۱ اظهار می‌دارد در کل جامعه جاری بوده و مولد واقعیت است. این فضا یا به قول هائزی لوفور^۲، «تولید اجتماعی»، در یک رابطه دیالکتیکی با کنشگران اجتماعی در جامعه تولید می‌گردد. آنچه در این بین حالت توجه است تأثیرگذاری دوسویه فضا و اجتماع انسانی بر هم است. یعنی از یکسو این اجتماع انسانی و عوامل و عناصر مختلف کنشگران در جامعه هستند که به تولید فضا بر اساس خواست‌ها و اهداف خود می‌پردازن و در تطابق با نیازهای خود به فضا شکل می‌دهند و از آن بهره موردنظر خود را می‌برند و از دیگر سو ویژگی‌های این فضا و امکانات آن، نحوه بهره‌برداری و نوع فعالیت‌های انسان را تعیین می‌کند. همان‌گونه که جین هیلیر^۳ نیز مطرح می‌نماید، دغدغه تفکر و بررسی قدرت آن زمانی ملموس می‌گردد که فشار قدرت‌هایی که هستند مسئله‌زا و خلاء قدرت‌هایی که نیستند باعث بروز عدم تعادل‌هایی در جامعه گردد. تجزیه و تحلیل شبکه‌های پنهان موجود بین ذی‌مدخلان یک ابزار است که می‌تواند به برنامه ریزان و مدیران توسعه شهر کمک کند.

اراضی عباس‌آباد در بخش مرکزی کلان‌شهر تهران، یکی از محدوده‌های با ارزش و دارای شرایط و پتانسیل‌های ویژه و منحصر به فرد است. نحوه تولید و بازتولید این فضا در طی دهه‌های اخیر و نحوه بهره‌برداری از آن توسط اقسام مختلف مردم تأمل برانگیز بوده و به نظر می‌رسد که روندهای یا عواملی، مستقیم یا غیرمستقیم، باعث شده است این محدوده بازرس، از حالت ایده‌آل «شهر برای همه شهروندان»، به حالت «هر بخش شهر برای قشری خاص» تبدیل گردیده و متعلق به همه مردم نباشد. در زمینه بررسی کنشگران و ذی‌نفعان در مجموعه‌های مختلف و سازمان‌ها و شرکت‌ها پژوهش‌های زیادی انجام شده و همچنین در حوزه فضای شهری و بررسی فضاهای شهری تهران پژوهشگران مختلفی از زاویه‌های دید مختلف به موضوع نگاه کرده‌اند. در موضوع قدرت نیز پژوهشگران مختلفی با نقد و بررسی مسئله قدرت و نظریات اندیشمندان، در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی و تا حدی اجتماعی پرداخته‌اند. اما در حوزه تبیین روابط قدرت کنشگران تولید و بازتولید فضای شهری به خصوص در محدوده بازرس و منحصر به فرد اراضی عباس‌آباد پژوهشی تاکنون انجام نشده است. هدف این پژوهش، شناسایی کنشگران تولید فضای شهری اراضی عباس‌آباد تهران و تبیین روابط قدرت بین آن‌ها در بازتولید این فضای شهری است. در گام اول از طریق بررسی اسنادی و کتابخانه‌ای و شناسایی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها از طریق مصاحبه با روش گلوله برفی به شناسایی کنشگران پرداخته می‌شود، سپس به منظور شناسایی روابط و میزان قدرت از روش تحلیل شبکه (تحلیل تأثیرات متقابل) با بهره‌گیری از نرم‌افزار میک مک پرداخته می‌شود.

روش تحقیق

رویکرد اجرایی این پژوهش، بهره‌گیری از روش کیفی برای رسیدن به مناسب‌ترین پاسخ به مساله مورد پژوهش است. در این پژوهش به منظور استخراج پیشینه پژوهش و مبانی نظری از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و به منظور بررسی و تحلیل روابط قدرت کنشگران تولید فضا در اراضی عباس‌آباد از روش تحلیل تأثیرات متقابل (اثر متقابل/ساختری) استفاده شده است تا از این طریق بتوان تحلیل مناسب و مفیدی از کنشگران تولید فضا و میزان اثرگذاری‌شان (قدرتشان) در تولید فضا در اراضی عباس‌آباد به دست آورد. داده‌های پژوهش حاضر، کنشگران تولید فضای اراضی عباس‌آباد تهران هستند که از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و همچنین بررسی اسنادی و میدانی مورد شناسایی قرار

گرفتند. به بیان دقیق‌تر، برای شناسایی کنشگران تولید فضای شهری، پیرو نتایج حاصل از مطالعه و بررسی ادبیات موضوع، دو معیار برای طبقه‌بندی کنشگران در نظر گرفته شد و بر اساس این معیارها (یعنی جایگاه نهادی و پایگاه اجتماعی – منابع قدرت)، کنشگران به سه دسته تقسیم بندی شدند که شامل نهادهای حاکمیتی و دولتی-بخش خصوصی- شهر و روستا و جامعه مدنی بودند (تصویر ۲). این مدل یا طبقه‌بندی سه گانه کنشگران، در عباس آباد مورد بررسی و شناسایی قرار گرفت تا وجود و حضور اعضای هر کدام از این طبقات مشخص گردد. برای نیل به این مقصود، از روش مصاحبه نیمه‌ساختی اپلیکیشن با خبرگان و نیز روش میدانی (مشاهده) و بررسی استفاده گردید. مصاحبه‌های نیمه‌ساختی یافته از سه گروه هدف از مخاطبان انجام شد که شامل افراد در مجموعه‌های اجرایی در مدیریت شهری و نهادهای دولتی (از جمله شهرداری تهران و شهرداری مناطق ۶ و ۷ و شورای شهر و وزارت راه و شهرسازی و نهادهای دولت و حکومتی مستقر در عباس آباد و سازمان مشاور فنی عمرانی تهران و اداره نظارت بر اجرای پروژه‌های عباس آباد و...)، افراد علمی و آکادمیک که در موضوع این پژوهش یا جنبه‌هایی از آن صاحب نظر و شناخته شده بودند و یا مطالعات جالب توجهی در این زمینه داشته‌اند (اساتید دانشگاه و پژوهشگر)، و نیز افراد علمی-اجرایی (از جمله همکاران شرکت‌های مهندسین مشاور تهیه کننده طرح عباس آباد نظیر شرکت نقش جهان پارس و مهندس میرمیران و...) بودند که این افراد با توجه به ماهیت پژوهش از روش نمونه گیری گلوله برای انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با این افراد که برخی به صورت حضوری در محل کار و برخی افراد به صورت مجازی (صوتی و تصویری با بهره گیری از پیام رسان‌های واتس‌اپ و اسکایپ)، و زمان مصاحبه حدود ۳۰ الی ۹۰ دقیقه انجام گردید. این کار تا زمان رسیدن به اشباع، یعنی جواب‌ها و مطالب تکراری ادامه یافت. لیست کنشگران شناسایی شده برای تدقیق و تکمیل لیست، مجدد برای مصاحبه شوندگان ارسال شد و نظرات آنها برای تدقیق لیست اعمال گردید.

چهل کنشگر شناسایی شده در ماتریس تأثیرات وارد شدند. ماتریس مذکور با روش دلفی توسط کنشگران و نیز متخصصان به طرق مختلف مجازی و حضوری و ارسال جدول عددگذاری شده، تکمیل گردید. از این‌رو متغیرهای پژوهش، ۴۰ کنشگر هستند که در جدول ۲ قابل مشاهده است. استفاده از روش مذکور در مطالعات بررسی کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد به دلایل زیر انجام گرفته است:

- شناسایی و دسته‌بندی مهم‌ترین کنشگران اثرگذار بر تولید فضای اراضی عباس آباد؛
- شناسایی ارتباط بین کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد.

روش تحلیل اثرات متقاطع یکی از روش‌های تحلیل است که سعی دارد با روابط علی و معلوی بین عوامل مؤثر بر یک موضوع، به سناریوهای ممکن و محتمل برای آن موضوع دست یابد (بهشتی و زالی، ۱۳۸۹: ۵۹). تئودور گوردون^۳ و هلمر^۴ روش تأثیرات متقابل را اولین بار در سال ۱۹۶۶ ابداع کردند (گوردن، ۱۹۹۴). در تکنیک تحلیل اثرات متقاطع^۵، رویدادها، حوادث و روندها به مثابه متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده و از طریق بررسی خروجی (دوبه‌دو) متغیرهای مؤثر با پیشran (در سطر و ستون) احتمالات پدیده در آینده ترسیم می‌گردد (لطفیان، ۱۳۸۴). نرم‌افزار مورد استفاده به منظور تحلیل اثرات متقاطع، نرم‌افزار میکمک^۶ است. این نرم‌افزار این امکان را می‌دهد که با کمک گرفتن از ارتباط ماتریسی، همه مؤلفه‌های اصلی یک سیستم را تشریح کند. با بررسی این روش امکان آشکارسازی متغیرهای اصلی جهت ارزیابی سیستم را ارائه می‌دهد. یکی از ویژگی‌های این نرم‌افزار، تحلیل قدرت محرك و واستگی متغیرها است (Faisal et al. 2006; Mandal and Deshmukh 1994; Jadhav et al. 2014 به نقل از 2017). در این روش تکنیکال، میزان ارتباط، با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد «صفر» بهمنزله «بدون تأثیر»، عدد «یک» بهمنزله «تأثیر ضعیف»، عدد «دو» بهمنزله «تأثیر متوسط»، و عدد «سه» به معنی «تأثیر زیاد» است. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n باشد، یک ماتریس $n \times n$ به دست می‌آید که در آن تأثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص شده است (بهشتی و زالی، ۱۳۹۰: ۴۸). روش کار در این نرم‌افزار به صورت زیر انجام پذیرفته است:

مرحله اول: شناسایی و کدگذاری کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد: در این مرحله پس از بررسی‌ها و تحلیل‌های کیفی، مصاحبه‌ها و سایر موارد انجام شده، ۴۰ کنشگر مؤثر در تولید فضای اراضی عباس آباد که اعمال قدرت می‌نمودند شناسایی شدند.

مرحله دوم: تشکیل ماتریس و امتیازدهی میزان اثرگذاری کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد نسبت به یکدیگر براساس امتیازات^۷ بدون اثرگذاری، $1 =$ اثرگذاری ضعیف، $2 =$ اثرگذاری متوسط و $3 =$ اثرگذاری زیاد بود. این مرحله توسط کارشناسان و مدیران مربوطه در جلسات دلفی امتیازگذاری شده است و پس از آماده‌سازی در فایل اکسل وارد نرم‌افزار میکمک شده و خروجی‌های موردنیاز به دست آمده و تحلیل شده است.

کرسول برای نیل به اعتبار یا روایی پژوهش کیفی، هشت راهبرد را پیشنهاد می‌کند و مطرح می‌کند که رعایت دست کم دو راهبرد در هر پژوهش کیفی می‌تواند برای پژوهش، اعتباری قابل قبول ایجاد کند (کرسول، ۱۳۹۸). برای روایی (اعتبار) این پژوهش از دو روش بهره

گرفته شده است. دریافت نظر شرکت کنندگان در پژوهش درباره اعتبار یافته‌ها و تفسیرها. نتایج و یافته‌های پژوهش به منظور صحبت‌سنجد در اختیار تعدادی از کارشناسان و مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و از آن‌ها نظرخواهی گردید. درگیری طولانی مدت پژوهشگر با فضای پژوهشی و مشاهدات مداوم او در محیط پژوهش از جمله اعتمادسازی با افراد موضوع پژوهش و مشاهدات میدانی باعث آشنایی پژوهشگر با فضا و افراد شده و تا حد امکان از کج فهمی‌های احتمالی کاست. همینطور میزان پایداری و قابل اعتماد بودن سیستم در نرم‌افزار میکمک (جدول شماره یک) براساس ورود اطلاعات و نظرات سوال‌شوندگان ۹۷ درصد است که مقدار بسیار بالا و قابل اتكای است.

پیشینه تحقیق

برای بررسی پیشینه پژوهش، جستجو در منابع کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف داخلی و خارجی انجام شد. از جمله پژوهش‌های خارجی انجام‌شده می‌توان به این مطالعات اشاره نمود: دیویس^۸ از نظریه پردازان بریتانیایی در پژوهشی (۲۰۰۲) به سیاست‌گذاری‌ها و تعییر نقش کنشگران اصلی متأثر از سیاست‌های ملی پرداخته است. بوث^۹ نیز در سال ۲۰۰۵ شرکت‌ها را با رویکرد شبکه‌ای در حکمرانی بازآفرینی شهری در بریتانیا مورد بررسی قرار داد. ادوارد فریدمن و همکارش^{۱۰} (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان «رویکرد ذی نفعان در مدیریت استراتژیک» در دانشگاه ویرجینیا^{۱۱}، نظریه ذینفعان (کنشگران) از لحاظ مفهوم را مورد بررسی قرار گرفته داده و پیشنهاد می‌کنند که چگونه مدیریت ذینفعان بر اقدام مدیریت تأثیر می‌گذارد. بالتر (۲۰۰۴) رساله دکترا تحت عنوان «قانون و تولید اجتماعی فضا»^{۱۲} در مدرسه قانون گریفت^{۱۳} انجام داده است و دالیا ای تاها^{۱۴} در سال ۲۰۱۶ پژوهش «نقش سیاسی تأمیلات فضای شهری در صحنه کنونی و آینده در قاهره- مصر»^{۱۵} را انجام داد. البزابت ماریا لک لرس^{۱۶} پژوهش‌های انجام‌شده در دیگر کشورهای جهان در موضوع کنشگران و ذی نفعان و روابط قدرت آن‌ها در شهر، بیشتر در حوزه ذی نفعان سازمانی و مدیریت ذی نفعان و بررسی کنشگران در شهر و محیط‌زیست طبیعی پرداخته‌اند. با بررسی‌های انجام‌شده مشخص گردید که در زمان انجام پژوهش حاضر، در ایران در موضوع «تحلیل روابط قدرت کنشگران در فرایند بازتولید فضاهای شهری تهران و به‌ویژه در موضوع اراضی عباس‌آباد تهران»، پژوهشی که صرفاً به این زاویه تمرکز کرده باشد، انجام‌شده است. پژوهش‌های که در حوزه شهرسازی در موضوعات قدرت و فضای شهری و بازتولید فضا کار شده باشد در ایران در سال‌های اخیر شامل تعدادی پایان‌نامه و طرح پژوهشی است که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: موسویان شریف‌زاده در پایان‌نامه خود در سال ۱۳۹۲ با موضوع به بررسی مفهوم قدرت در روابط اجتماعی موجود در فضاهای عمومی و نحوه این تأثیرگذاری و کشف مناسبات قدرت در این فضاهای می‌پردازد. کاظمیان سال ۱۳۸۳ در رساله دکترای خود با عنوان «تبیین رابطه ساختار حاکمیت و قدرت شهری با سازمان‌یابی فضا»، الگوی تحلیل سه سطحی (کلان، میانه و خرد) برگزیده است و نتیجه می‌گیرد که سازمان فضایی متکر، همگرا، کارآمد و پایدار در منطقه کلان‌شهری تهران مشروط است به استقرار ساختار حکمرانی افقی، متکر، منسجم و چند قلمرویی و این خود مشروط است به نهادها و روابط قدرت متوازن و شهرهوندمدار. امیر حاجلو در سال ۱۳۹۶ در رساله دکترای خود در بی‌شناخت فرایند تولید فضای کلان‌شهر تهران در شکل متأخرش در پرتو بازاندیشی معرفت‌شناختی در چارچوب مناسبات سرمایه‌داری جهانی است. در مطالعات انجام شده، بررسی کنشگران بیشتر در سطح شناسایی بخشی از کنشگران باقی مانده است و به بررسی کفه سنگین قدرت بخشی از کنشگران پرداخته نشده است. تولید فضا به ویژه از منظر هائزی لوفور نیز در سالهای اخیر مورد توجه محققان و حمایت شهرداری تهران قرار گرفته است. خلاصی که به نظر می‌رسد در پژوهش‌ها کمتر به آن پرداخته شده ارتباط قدرت عناصر قدرت و کنشگران در ایجاد فضای شهری می‌باشد. محدود پژوهش‌های انجام شده در حوزه توجه به قدرت، صرف در مصرف فضا و حضور در فضای شهری بررسی شده و به تحلیل عمیق همه کنشگران در تولید فضا و نه صرف حضور در فضا پرداخته نشده است. همچنین در بررسی کنشگران و ذی نفعان و کاربران فضای شهری، توجه به نوع تولید فضا با توجه به حقی که اقسام مختلف مردم در لذت بردن و مصرف فضا و نیز تأثیر سیاست‌ها و قوانین موجود در کشور در نحوه تولید فضا در پس زمینه توجه محققان در کارهایشان به صورت جدی مطرح شده است و در زمینه تحلیل روابط قدرت کنشگران در تولید و بازتولید فضای شهری (به‌ویژه اراضی عباس‌آباد تهران) پژوهشی انجام نشده است.

مبانی نظری پژوهش: قدرت و فرایند بازتولید آن در فضای شهری: شهرها پویا هستند و فضاهای شهری یک ورودی بسیار مفید برای درک و مدیریت چالش‌های پیچیده در حال ظهور برای شهرها و شهرنشینی به ما ارائه می‌دهند. همان‌طور که دکتر جوان کلوس، مدیر یو ان هبیتات^{۱۷} نیز مورد تأکید قرار داده است، اگر نتوانیم یک سیستم سالم از فضای عمومی در شهر ارائه دهیم، در مورد اینکه آیا ما یک شهر خواهیم داشت، شک و تردید وجود دارد. ستالاو^{۱۸}، در پژوهشی^{۱۹} استدلال می‌کند که فضاهای عمومی به عنوان مهم‌ترین زمینه برای توسعه یک جامعه از نظر اجتماعی عمل می‌کنند - مکان‌هایی که نژاد، طبقه، جنسیت، سن، ترجیح جنسی، قومیت و توانایی‌ها و تفاوت‌ها

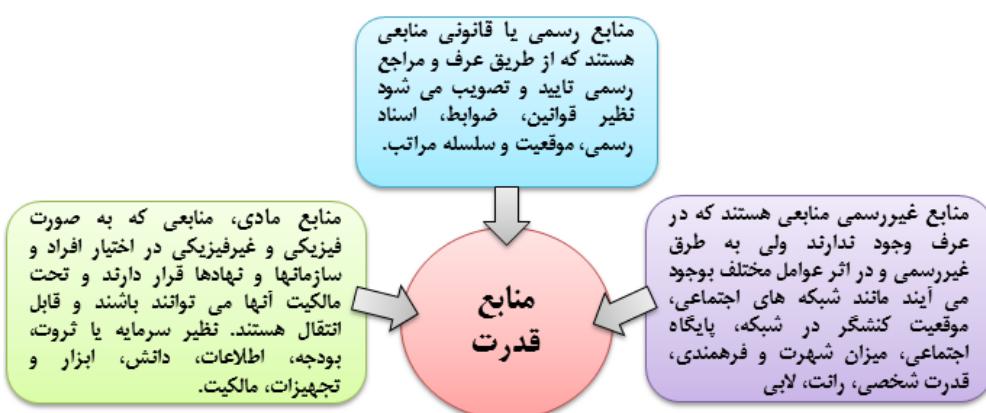
تجربه می شود و در یک مجمع برای اقدامات سیاسی، ارتباطات و اقدامات دموکراتیک مورد مذاکره قرار می گیرد. آنچه موردنیاز است مجموعه‌ای از ابزارها و استراتژی‌های مشترک برای بهبود فضاهای عمومی شهری است (Haas & W. Mehaffy, 2019). فضا بیش از آنکه چیزی کمیت یافته و قابل اندازه‌گیری باشد، مفهومی سیال و همواره در حال شدن است. فضاهای شهری از یک طرف فرهنگ، ارزش، اهداف و ایدئولوژی‌های غالب در هر جامعه‌ای را بازنمایی می کنند و از طرفی دیگر با فراهم‌آوردن زمینه‌های حضور، امکان‌های فضایی را برای گروه‌های رانده شده، تسهیل می کنند (Figueian و همکاران, ۱۳۹۶). از پیامدهای ناگوار نوظهور فضاهای شهری، کاسته شدن از ارزش مصرفی یا استفاده‌ای فضاهای شهری و افزوده شدن به ارزش مبالغه‌ای آن‌هاست و یا به عبارتی فضاهای شهری تبدیل به کالا شده‌اند (Lefebvre, 2000; Harvey, 2008). کالایی شدن فضاهای شهری، منافع فردی را با توسعه شهر گره زده است؛ ازین‌روست که پیکر شهرهای معاصر، شاهد مغلوب شدن منافع عمومی در برابر منافع خصوصی یا به عبارتی دچار فقدان تعادل در توزیع قدرت در شهرها شده است. در این بین فرآیندهای پنهان و سایه‌های قدرت در شهر (به تعبیر هیلیر)، نه تنها فضا را بلکه ابزارها و لوازم سلطه بر فضا را نیز تولید و باز تولید می کنند؛ ازین‌رو در گام نخست، فضای شهری به چیزی شبیه بدل می شود و از ارزش مصرفی (استفاده‌ای) آن کاسته شده و متقابلاً بر ارزش مبالغه‌ای آن افزوده می شود؛ در نهایت، تولید و باز تولید فضا در شهر به جای پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع و در حال تغییر ساکنان و نیازهای نسل‌های آتی، تبدیل به ابزاری ساختارمند جهت به چرخش درآوردن ابیاش سرمایه و افزونی انتشاری صاحبان قدرت در شهر می شود (Harvey, 1990). این جاست که تعارضات بین منافع فردی و جمعی در شهر رخ می نماید (Harvey, 2010: 24) و بسته به شیوه تولید فضا و به بیانی دیگر تحت تأثیر کنشگران قدرتمندتر در فرایند تولید فضا، نوع فضای تولید یا باز تولید شده نیز تغییر می کند. البته باید یادآور شد که این کنشگران با روابط قدرت خاص خود در ارتباطی در هم تبیده با عوامل مختلفی، اثرگذار در تولید و باز تولید فضاست.

«تولید فضا» را می توان مجموعه‌ای از فرآیندها و اقدامات فردی و گروهی انسانی نظری تصمیم‌گیری؛ مشارکت در کنترل و مالکیت شهری و مشارکت در تولید فضای فیزیکی دانست. با نگاهی به مسیر طی شده شهر مخصوصاً در طی دو قرن اخیر و بررسی نظریه‌های مطرح شده توسط متفسکران و اندیشمندان علوم مرتبط با شهر ملاحظه می شود که شهر (با همه اجزا و عناصر تشکیل‌دهنده‌اش) همواره متأثر از قدرت و سیاست بوده است. از دیویدف که آغازگر بحث سیاست در برنامه‌ریزی شهری بود و جان فریدمن که توزیع قدرت را در برنامه‌ریزی شهری به بحث گذاشت. و جین هیلیر که قدرت شهری را با مکمل نمودن نظریات هابرماس و فوکو موربدبرسی قرار داد (Hilier, ۱۳۸۸) و اوتاو که قدرت سیاسی را عامل اصلی پیشبرد برنامه‌ریزی و منافع شخصی را عامل مخرب کارایی عقلانیت در برنامه‌ریزی دولتی برمی‌شمرد و استیون لوکس که سه‌گانه قدرت را مطرح نمود (لوکس، ۱۳۹۳) و پتسی هیلی که در برنامه‌ریزی همکارانه و مشارکتی خود، درگیر حاکمیت و پیچیدگی شهر و کنشگران آن شده است (Hilley, ۱۳۹۷)، همگی به تأثیرگذاری قدرت و سیاست در شهر تأکید می نمایند. از سویی هائزی له فور با تأسی از مارکس و تئی چند از اندیشمندان پیش از خود، پرچمدار باز کردن باب جدیدی از بحث‌ها با فهم متفاوت و خاص خود از تولید فضا در شهر می گردد؛ و دیوید هاروی که در تولید فضا به ساختارهای قدرت توجه می کند. مجموعه این تأکیدات رابطه و تأثیر قدرت در ایجاد فضاهای شهر را عیان می سازد.

قدرت یکی از چالش برانگیزترین مفاهیم و همچنین یکی از مبهم‌ترین نظریات است که روزی‌روز در زمان‌ها و مکان‌های مختلف به صور گوناگون درک می شود. نظریه پردازان بر جسته‌ای همچون پارسونز^{۲۰}، ویر، لوکس^{۲۱}، گیدنز^{۲۲}، فوکو^{۲۳}، کلگ^{۲۴} و موریس^{۲۵} در حوزه قدرت دیدگاه‌های خود را مطرح نموده‌اند (Weber, 2010). فوکو از بر جسته‌ترین اندیشمندان حوزه قدرت، چنین بیان می کند که «اعمال قدرت شیوه‌ای است که برخی از کش‌ها به حوزه کنش‌های ممکن دیگر ساختار می دهد» (فوکو، ۱۳۸۹: ۴۲۹). مفهوم فوکویی قدرت، آن را مجموعه روابطی می دارد که در هر لحظه در سراسر جامعه گسترده است. فوکو ساختار دولت به عنوان یگانه ساختار هویت‌بخش را نفی نموده و به انسانی تر دیدن نحوه عملکرد تکنولوژی قدرت تأکید می کند. وی قدرت را نه به عنوان ساختار و نهاد، بلکه به مثابه «رابطه بین نیروها» مورد توجه قرار می دهد و با بسط مفهوم قدرت، تصوری شبکه‌ای^{۲۶} از قدرت ارائه می دهد که در متن همه روابط و تعاملات انسانی تولید می شود. فوکو کلیت مفهوم و عملکرد قدرت را مطرح نموده و تحلیل کرده اما جزئیات و راهکارهای اجرایی برای حل مسئله قدرت و توزیع قدرت در جامعه را مدنظر قرار نداده است. نای در کتاب «آینده قدرت» مطرح می نماید که در سامانه‌های شبکه‌ای پیچیده‌تر، نظریه پردازان بر اهمیت شکاف‌هایی ساختاری تأکید دارند که محل مراوده مستقیم میان بخش‌های معینی از شبکه‌اند. کسانی که بتوانند شکاف‌های ساختاری را پر کنند، یا از آن به سود خود بهره‌برداری کنند، قادر خواهند بود موقعیت خود را به منزله منبع قدرتی برای کنترل ارتباطات بین دیگران به کار گیرند. وجه دیگر شبکه‌ها که پیوندی با قدرت دارد گستره آن‌هاست (نای، ۱۳۹۲: ۴۲). در این پژوهش منظور از قدرت یا مفهوم مدنظر از «قدرت» عبارت است از: «قدرت یک اثرگذاری سیال است که در قالب مناسبات و روابط در میان کنشگران با استفاده از میانجی‌هایی به

جريان می‌افتد و به صورت شبکه‌ای تولید و بازتولید می‌گردد. این اثرگذاری یا همان «قدرت»، ذاتی و وابسته به شخص نیست؛ چرا که متناسب با هر موضوع، میزان قدرت هر شخص تغییر می‌کند. یک کنشگر قدرتمند در یک موضوع، می‌تواند در یک موضوع دیگر کاملاً کم قدرت باشد».

منابع قدرت: منبع قدرت، ابزار، روش یا شیوه‌ای است که صاحب قدرت به وسیله‌ی آن، اراده‌ی خود و خواسته‌ی خود را اعمال می‌دارد و بر دیگران مستقیم یا غیرمستقیم تحمیل می‌نماید. کارایی هر منبع قدرت به شرایط زمانی و مکانی بستگی دارد و منابع قدرت در طول زمان تغییر می‌کنند. با توجه به حوزه و موضوع اعمال خواسته، پژوهشگران مختلف، منابعی گوناگونی برای قدرت ذکر کرده‌اند (کاویانی‌راد، ۱۳۹۴، Kivits, 2013, Lim, 2014). در یک جمع‌بندی می‌توان منابع قدرت کنشگران در تولید فضای شهری را می‌توان در ۳ دسته یا گروه در نظر گرفت: منابع مادی، منابع رسمی یا قانونی، منابع غیررسمی (تصویر ۱).

در تولید و بازتولید فضاهای در شهر، کنشگرانی با استفاده از ابزارهای در دسترس خود که منابع قدرت نامیده می‌شود به اعمال خواسته‌های خود با توجه به اهداف و علایق و انگیزه‌های خود اقدام می‌نمایند. آنچه در مورد شناسایی کنشگران حائز اهمیت است موضوع و زمینه است؛ چرا که کنشگر یا ذی نفع، با توجه به هر موضوع متفاوت است. یک کنشگر بسیار مؤثر و حیاتی در یک موضوع، می‌تواند یک عضو خنثی و بی‌اثر در یک موضوع دیگر باشد. منظور از کنشگران یا عناصر قدرت در این پژوهش، را می‌توان عبارت از هر فرد، گروه و یا سازمانی دانست که با استفاده از منابع در اختیار خود و از طریق تنظیم کنش و رفتار خود می‌تواند تأثیری هرچند اندک در تصمیم‌سازی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، اقدامات و رفتار سایر کنشگران شهری داشته باشد. کنش و رفتار این عناصر تابعی است از جایگاه رسمی، پایگاه اجتماعی، نقش اجتماعی و فرهنگی، نقش اقتصادی و گرایش‌ها و نگرش‌های ذهنی و عینی حاکم بر هر کنشگر در چارچوب موقعيت (Kazemian, 2004:87) به نقل از (زاده‌هرام و جلیلی، ۱۳۹۹). توزیع قدرت در شهرها عموماً نامتوازن است، جایی که نبرد قدرت بین خیل عظیم گروه‌های رسمی و غیررسمی به منظور نفوذ در ماهیت و عملیات نهادهای محلی در جریان است. به عبارتی تعدد قدرت در مقابل قدرت مرکزی یک معضل اساسی است که برنامه‌ریزی شهری با آن روپرتو است. علیرغم اینکه هدف ایده‌آل برنامه ریزی شهری، تغییرات دموکراتیک برنامه ریزی شده به عنوان یک عمل اخلاقی و گفتمان فنی است (Sanli and Townshend, 2018:3) به نقل از (رفیعیان و کیانفر، ۱۳۹۸) با این وجود، در سال‌های اخیر، به یک ائتلاف قوی نخبگان مشکل از نمایندگان دولت‌های مرکزی و محلی، توسعه دهندگان از بالا به پایین بدل گردیده است که شهروندان را تحت تأثیر مکانیزم‌های تصمیم‌گیری قرار می‌دهد (رفیعیان و کیانفر، ۱۴:۱۳۹۸). فرایند تولید فضای شهری، توسط نیروهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به شهر دیکته می‌شود (Hutchison, 2010). مباحث سیاست فعلی تصدیق می‌کند که فضاهای شهری موفق نه تنها به مفاهیم طراحی بلکه مهمتر به چگونگی ایجاد، حفاظت و نگهداری چنین فضاهایی توسط مقامات عمومی و سایر ذی نفعان بستگی دارد (Mehaff et al., 2019) (مت مرکز کردن قدرت در برنامه‌ریزی جامع اتفاق می‌افتد و دولت محلی و شهروندان به ترتیب در بالا و پایین هر قدرت قرار می‌گیرند. همکاری شهروندان در برنامه‌ریزی جامع جای ندارد، زیرا برنامه نهایی بر اساس اطلاعات

متخصصان و تصمیمات دولت مرکزی انجام می شود (تیلور، ۱۹۹۸). در مقابل، برنامه ریزی مشارکتی مبتنی بر تعامل بین مردم و برنامه ریز است (هیلی، ۱۹۹۸). در این روش برنامه ریزی، شهروندان در ایجاد برنامه های توسعه شهری صدا دارند و در تصمیم گیری شرکت کنندگان فعال هستند (Gunton, 2003 and Day & Mashhadi Moghaddam, 2019). به این ترتیب یک راه مهم و مؤثر برای تشخیص و تبیین ساختار قدرت در تولید فضای شهر و توسعه شهری، شناسایی گروه های نفوذ و منفعت بر حسب شرایط و متغیرهای ذی ربط است. با توجه به اینکه یکی از ارکان اصلی کنشگران در تولید و باز تولید فضای شهری، نظام حاکمیت است، توجه به حاکمیت، مسئله حائز اهمیت در بررسی روابط قدرت کنشگران است. هیلی با بررسی ها و انجام چند مطالعه موردنی، حاکمیت را «مجموعه ای از روابط و عقلانیت ها» تبییر می کند؛ یعنی مجموعه ای از خط مشی های رسمی که با نهادهای راهبردی در عرصه های مختلف با هم در تعامل اند و به عنوان منطق رسمی قانونی با منطق منافع آنی و منطق نهفته در جریانات و گفتمان ها و نیز منطق قدرت رسمی که از مجموعه ای از شبکه ها تشکیل یافته به تعامل و چالش می پردازد و در طی زمان تغییر پیدا می کند (هیلی، ۱۳۹۷: ۳۰۲). جین هیلیر (۱۹۵۳) که در اثر جالب توجه خود، «سایه های قدرت»، به تبیین و تحلیل تعامل پیچیده قدرت با برنامه ریزی کاربری زمین پرداخته است، مطرح می کند که سازمان دهنده ها و تغییر دهنده ها محیط مصنوع، معمولاً نه «ما» بلکه «آنها» هستند؛ «آنها» گروهی در سایه و بی نام، که با اتکا بر فرآیندهای مبهم به ایفای نقش و تغییر محیط می پردازند. فرآیندهایی که باعث حذف و کنار گذاشته شدن تدریجی و نامحسوس گروه ها و منافع غیر متشکل به نفع گروه ها و منافع مشترک و مسلط بر منابع قدرت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می شود. پیامد این روند نیز ناپایداری، ناکارآمدی و قدرت محور بودن سازمان فضایی و نظام استفاده از زمین های شهری است. آنچه حائز اهمیت است این است که برنامه ریزان شهری - چنانکه فورستر و هیلیر نیز اشاره می کنند - باید با چیزهایی فراتر از واقعیت دم دست سروکار داشته باشد، باید «جهبه ابزار» یا ذهنیت خود را با نیازهای متحول جامعه و فرق دهنده (هیلیر، ۱۳۸۸) هیلیر با بهره گیری از حوادث عملی در برنامه ریزی نشان می دهد که کردارهای گفتمانی این رشته خود سازنده موضوع ارتباط اند. او نشان می دهد که چگونه کنشگران مختلف در راهبرد برنامه ریزی مشارکتی نه تنها به آفرینش معنا اقدام می کنند، بلکه رابطه پیچیده قدرت را نیز به منصه ظهور می گذارند. بنابراین نقش برنامه ریزان به عنوان کنشگری مهم در به سمت تعادل نسبی بردن توزیع قدرت بین کنشگران در تولید و بهره وری از فضای شهری حائز توجه است. همان طور که دکتر ویکاس مهتا^{۷۷} مطرح می کند یک فضا زمانی پتانسیل لازم برای ارزشمندی به عنوان فضای شهری را دارد که «طراحی و مدیریت فضا و موارد استفاده از آن، برای اقسام مختلف معنی دار باشد». پیچیدگی فرآینده، تغییر سریع و نتایج غالباً غیرقابل پیش بینی فرآیندهای طراحی و ساخت شهر، شیوه های جدیدی از عملکرد را می طلبد که با خصوصیات چنین زمینه های متغیر پاسخگو و سازگار باشد (Inam, 2018). پیچیدگی رویکردها به معنای فرستی بهتر برای (دوباره) یافتن راه های کاملاً انسانی در جهت تولید محیط های کاملاً انسانی است که تجلی بارز آن در فضاهای شهری است. بنابراین برای تأمین نیازهای فردی و اجتماعی خود، به دنبال محیط های انسانی هستیم که بتواند بهترین شرایط را برای زندگی ما فراهم آورد (Radovic, 2016).

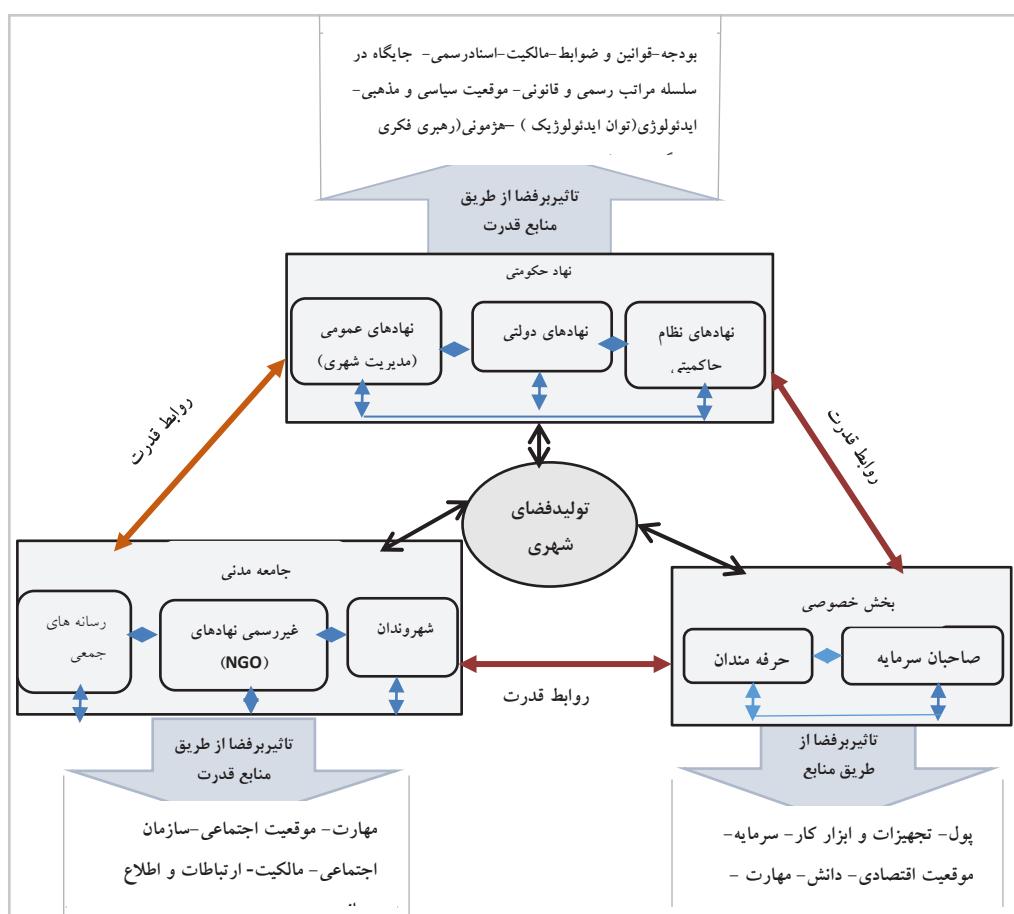
برنامه ریزان به عنوان میانجی گران بین شناخت و کنش، جایگاه مهمی در به ثمر رسیدن مطلوب ها در فرایند برنامه ریزی هر جامعه ای دارند. روند رویکردهای اخیر که مبتنی بر اجتماع و سیاست شدن فرایند برنامه ریزی و بالطبع، دور شدن از فرایند برنامه ریزی صرفاً فنی، کالبدی و عقلانی بوده است، ذهنیت تغییر در بسیاری از راهبردهای برنامه ریزی را سبب شده است. برنامه ریزان در رویکردهای جدیدتر ترغیب شده اند تمامی تلاش شان را معطوف به استفاده از تمامی نیروها، جهت پیشبرد اهداف، برای خلق جهانی بهتر کنند. شهر امکان تمرکز قدرت سیاسی را نیز فراهم می آورد و این قدرت به خصوص در دولت های مرکزی بین وزارت خانه ها، سازمان ها، نهادها و... توزیع می شود. این قدرت ها نمی خواهند و نمی توانند در شهر بی تفاوت بمانند که نتیجه آن تعارض و تضاد در ساختار برنامه ریزی است (صرافی و همکاران، ۱۳۹۴). به تبع در نظام حکومتی و نظریه های غالب برنامه ریزی، نقش و جایگاه برنامه ریزان در فرایند برنامه ریزی متغیر است و به قول فریدمن «فرهنگ های سیاسی گوناگون، انواع مختلف برنامه ریزی را تولید می کنند» (Ejlali, 2012: 46) به واقع برنامه ریزی را باید فعالیتی دانست که تحت تأثیر قدرت است (Forester, 2013: 7) در کشورهایی که تنها دولت برنامه ها را تهیه می کند، معمولاً شرایطی تحمیل می شود که متخصصان برای کار بر روی اهداف مورد حمایت نهاد دولتی به خدمت گرفته شوند (Davidoff, 2012: 64). در حقیقت تردیدها از آنچا آغاز می شود که دولت، مسئولیت اعمال خشونت مشروع و نیز مسئولیت امور امنیتی، قانون گذاری، اجرایی و قضایی را هم بر عهده

دارد، اما همیشه به آزادی مردم و افراد احترام نمی‌گذارد و گاهی نیز علیه منافع همگانی اقدام می‌کند (Ozer, 2007:3). از نظر لوفور، فضای نسبتی نهایی و میانجی منازعه است. «سیاست‌های فضایی وجود دارد زیرا فضای امری سیاسی است» (loffour, ۱۹۷۶). فضای با مناسبات اقتصادی نیز پیوندی تنگاتنگ دارد، به‌گونه‌ای که در تولید فضای اجتماعی نوعی خشونت مستتر است که در عمل در راستای اهداف اقتصادی است. از نظر لوفور، در سرمایه‌داری امروز، خود فضای مستقیماً به کالا و امری ابزاری تبدیل شده است و در ایجاد ارزش اضافی و سودآفرینی مؤثر است. از این رو تناقض اصلی در اینجا، تناقض میان الزام سرمایه برای استثمار فضای جهت کسب سود و الزامات اجتماعی افراد مصرف کننده فضای است (loffour, ۱۳۹۳ و لوفور، ۱۳۹۱ به نقل از ایشاری و همکاران، ۱۳۹۸). همانطور که برتر و همکاران (۲۰۱۲) نیز مطرح می‌کنند که مسائلی مانند مسکن، حمل و نقل و توسعه زیرساخت‌ها منجر به تنش می‌شود زیرا این عناصر سود محور هستند. ادبیات نشان می‌دهد که بیشتر افراد دارای مسائل مربوط به زمین از نظر سیاسی با هم در ارتباط هستند (Bidandi & Williams, 2020). زمانی که دو یا چند ارزش یا هدف و یا عقیده به طور طبیعی باهم متناقض می‌شوند و هنوز در مورد آن‌ها توافقی صورت نگرفته است تعارض ایجاد می‌شود (درگاهی و دیگران، ۱۳۸۷: ۶۴) برای ارزشمند بودن این تعارضات، باید گروه‌ها قادر به مدیریت این تعارضات باشند (Amazon, 1995:20). همچنین تعارض می‌تواند از منابع مختلفی ناشی شده باشد. منابع تعارض را می‌توان در سه گروه تعارضات اقتصادی^{۲۸}، تعارضات ارزشی^{۲۹} و تعارضات قدرت^{۳۰} دسته‌بندی کرد (Fisher, 2000:1-2). در راستای شناخت درست تعارضات در هر مداخله شهری، لازم است به شناخت درستی از کنشگران و ذی‌نفعان دست یافت (سرخیلی و همکاران، ۱۳۹۵). پژوهشگران و کنشگران عرصه برنامه‌ریزی شهری، بدون آنکه آگاه باشند در بستر قدرت حرکت می‌کنند. شبکه‌های پیچیده‌ای از روابط قدرت و عملکردهایی که هر کدام به ظاهر مستقل و خنثی هستند اما تحلیل و بررسی آن‌ها می‌تواند زوایای پنهان یا نهفته در این فرایندها را بر ما شهرسازان و برنامه‌ریزان شهری عیان ساخته و در کل برنامه‌ریزی و اقدام مؤثرتر در جهت کاستن از بی‌عدالتی‌های موجود در جامعه شهری فراهم گردد.

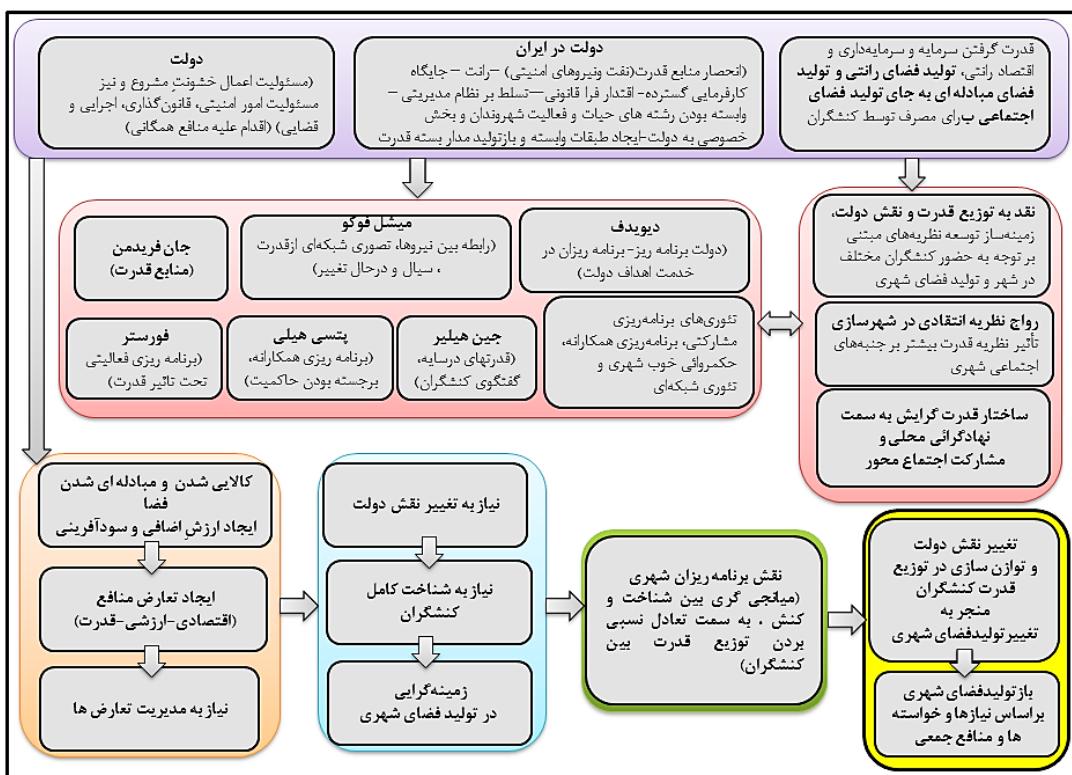
در ایران - مخصوصاً طی یکصد سال گذشته - قدرت سیاسی همواره مقدم بر قدرت اقتصادی بوده، و شرط کافی برای کسب آن به شمار می‌رفته است. دولت به دلیل سلطه بر اغلب منابع قدرت، از طریق تقویت و ایجاد طبقات وابسته همواره در صدد بازتولید مداربسته قدرت بوده است. زیرا نخبگان حاکم، بر این باور بودند که میان بازتولید مداربسته قدرت و حفظ نظام سیاسی رابطه مستقیمی وجود دارد. انحراف منابع قدرت و مخصوصاً منابع اقتصادی و فیزیکی قدرت، یعنی نفت و نیروهای امنیتی، دو عنصر بسیار مهم در تداوم مداربسته قدرت بوده است. دولت، رانت حاصل از نفت را از طریق ایجاد طبقات وابسته و نیروهای امنیتی سرکوبگر، در خدمت بازتولید مداربسته قدرت قرار می‌دهد. در همین راستا، بوروکراسی ازیک طرف، رانتی برای استخدام طبقات وابسته و از سوی دیگر، ابزاری برای متمرکز کردن هر چه بیشتر قدرت در دست دولت است. همینطور دولت همواره در تلاش بوده است تا طبقات مستقل غیر وابسته و مخصوصاً طبقه متوسط و نیز گروه‌ها و افراد مخالف مداربسته قدرت موجود را به حاشیه براند (قهرمان پور، ۱۳۹۲). دولت و حکومت در ایران به عنوان دو نهاد وابسته به یکدیگر، که البته توجیه قانونی نیز دارد، دارای دو خصوصیت گاه متناقض با همدیگر هستند. بدین معنا که این دو نهاد قانونی ازیک طرف وظایف کارگزاری و اداره امور جاری کشور را بر عهده دارند از طرفی دیگر جایگاه کارفرمایی بسیار گسترشده‌ای (با ورود به حوزه‌های تجاری و سوداگری) بی‌اطلاع از قوانین و ضوابط سرمایه‌داری سنتی و صنعتی) را در اختیار دارند که تنها به برکت اقتدار فرآقانونی خود می‌تواند ادامه حیات دهد و از این طریق عملاً رشته‌های تسلط خود را بر نظام مدیریتی کشور بیشتر کرده‌اند و تمامی رشته‌های حیات و فعالیت مردم، بهویژه بخش خصوصی باید به اراده دولت متصل شده و در جهت خلاف منافع شرکت‌ها و مؤسسات دولتی گام برندارند (رهنمایی، ۱۳۹۳).

چارچوب نظری پژوهش: براساس بررسی‌های انجام شده در این پژوهش در مورد قدرت، می‌توان چنین بیان نمود که کنشگران براساس منابع قدرتی که دارا بوده‌اند و در عین حال براساس منابع قدرتی که از آن بهره برده‌اند در تولید فضای شهری تأثیرگذاری‌های متفاوتی داشته‌اند. فضایکی از مهمترین ابزارهای سیاسی دولت است. دولت برای اطمینان از کنترل مکان‌ها و حفظ سلسله مراتب مدنظر خود و نیز همگن ساختن کلیت اجتماع و حفظ جایگاه خود، از فضای استفاده می‌کند. تغییر نقش و جایگاه دولت، تأثیر و نقش بسزایی در تغییر تولید و بازتولید فضای در شهر داشته است. دولت به عنوان یک نهاد پایدار و باثبات که در مرکز تصمیم‌گیری و تأثیرگذاری است، تصور می‌شده؛ اما یک دولت و یک نهاد ثابت وجود ندارد؛ آنچه وجود دارد، دولت‌ها و نظامهای حاکم تأثیرگذار است که از یک برده تا برده‌های دیگر تداوم می‌یابد و

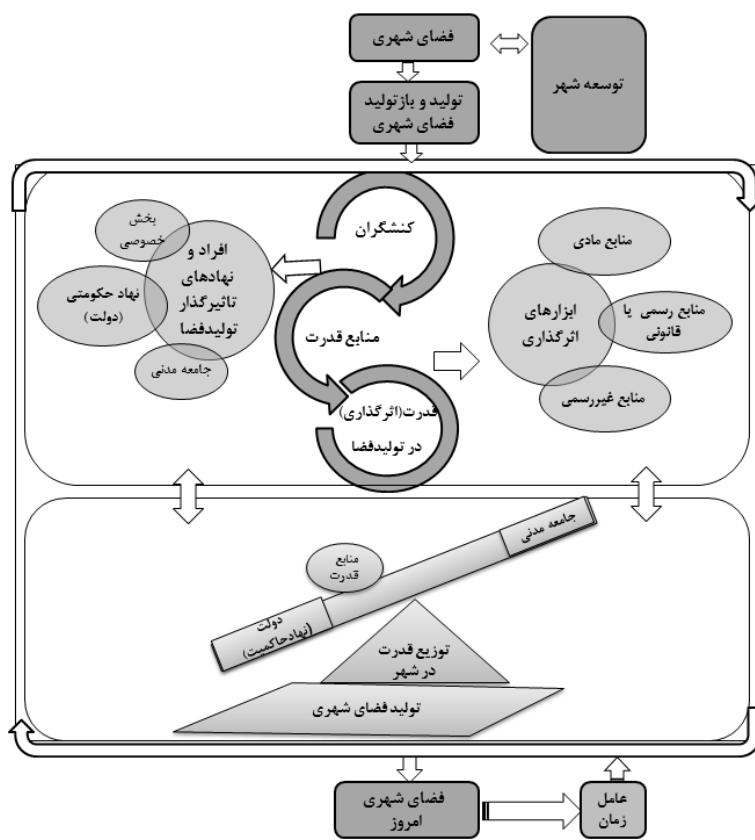
سپس منقضی می شود. در مرحله بعدی خود این دوره های دولت نیز به بیانی از یک امر مجازی یعنی آنچه ژیل دلوز^{۳۱}، سیال و نیروی اجتماعی می خواند تبدیل می شود. در تحلیل ها، دولت از یک ساختار به یک عملکرد و مجموعه ای از اعمال و کردارها تبدیل می شود و فوکو در کتاب «زايش زیست سیاست» به زیبایی این مسئله را نشان می دهد. با توجه به رواج نظریه انتقادی در شهرسازی تأثیر نظریه قدرت بر نظریه های متاخر شهرسازی بیشتر بر جنبه های اجتماعی شهری تاکید داشته است و نقد به توزیع قدرت و نقش دولت، زمینه ساز توسعه نظریه های مبتنی بر توجه به حضور کنشگران مختلف در شهر و تولید فضای شهری می گردد. به عبارتی می توان گفت از دهه ۱۹۷۰ به بعد سعی بر این بوده که جنبه تخصص گرایانه و تکنولوژی شهرسازی به جنبه مشارکتی و همکارانه با مردم تغییر کند؛ از این رو تئوری های برنامه ریزی مشارکتی، برنامه ریزی همکارانه، حکمرانی خوب شهری و تئوری شبکه ای در میان شهرسازان و برنامه ریزان شهری رواج یافته است. ساختار قدرت نیز با گرایش به سمت نهاد گرایی محلی و مشارکت اجتماع محور^{۳۲} سعی در بهبود حکمرانی خود داشته است. توجه به ایدئولوژی و ساختارهای حاکم، نهادهای، عاملان، کثرت کنشگران در تصمیم گیری ها، منافع و ارزش ها و انگیزه های کنشگران و از سوی دیگر منابع قدرت، همسو با توجه به زمینه گرایی در تولید فضای شهر (ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، هویتی، اقتصادی و غیره) صفحه دیگری از دفتر قدرت و تولید فضای شهری را رقم می زند. براین اساس در هر دوره ای با تحولی از جریان های نوع تولید فضا مواجه است. تولید اجتماعی فضا که ایده آل و مورد تاکید لوفور و جمعی دیگر از اندیشمندان بود با توجه به مقتضیات و شرایط موجود در حال تغییر و تحول است به گونه ای که با قدرت گرفتن سرمایه و سرمایه داری و اقتصاد رانی، بیشتر شاهد تولید فضای رانی اقتصادی و نیز تولید فضای مبادله ای به جای تولید فضای اجتماعی برای مصرف توسط کنشگران است. بر این اساس، شناخت اثرگذاری کنشگران در تولید فضای شهری در برخه های مختلف زمان و مکان، در گام نخست مستلزم شناخت کنشگران و تحلیل روابط قدرت حاکم بین آنهاست. پیرو بررسی ادبیات موضوع، در این پژوهش کنشگران در سه دسته کلی نهاد حکومتی، بخش خصوصی و مردم طبقه بندی گردید. تصویر ۲ طبقه بندی کنشگران تأثیرگذار بر تولید فضای شهری با تأکید بر روابط قدرت (با بهره گیری از منابع قدرت و جایگاه شان) را نشان می دهد.

تصویر ۲- طبقه بندی کنشگران تولید و باز تولید فضای شهری با تأکید بر روابط قدرت (بر اساس جایگاه قانونی و اجتماعی و منبع قدرتشان)

تصویر ۳ - چارچوب نظری پژوهش

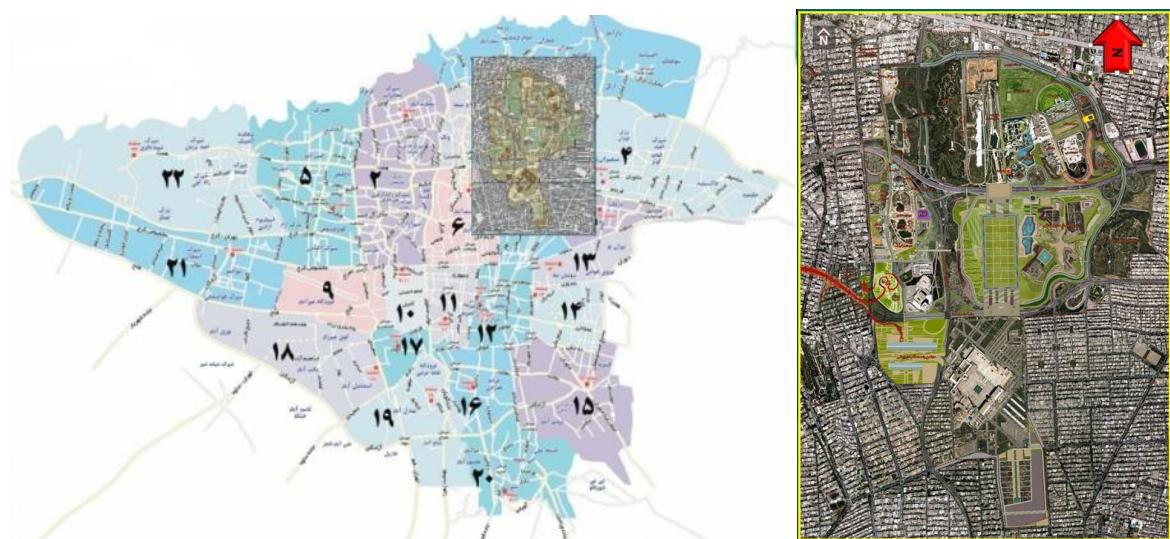

تصویر ۴ - مدل مفهومی پژوهش

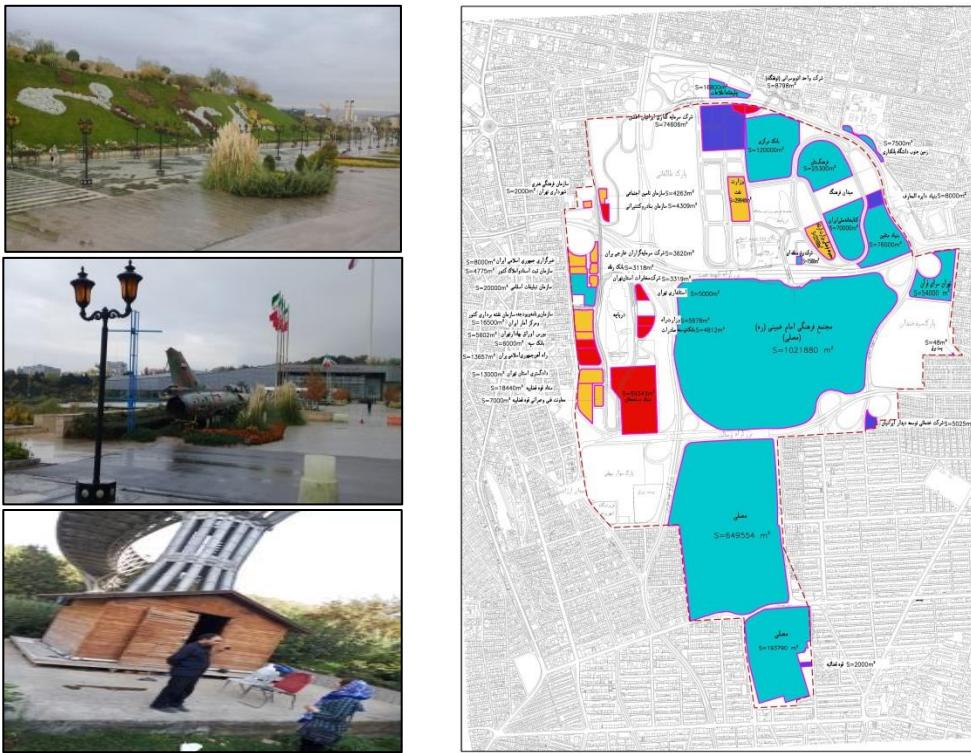
یافته‌های تحقیق

محدوده مطالعاتی: اراضی عباسآباد در منظر طبیعی یکی از چهار تپه‌ای است که در شهر تهران در دامنه سلسله جبال البرز و در محیط طبیعی تهران در امتداد تپه‌های کن، پردیسان و لویزان واقع شده است. این اراضی تا حدود دهه ۱۳۴۰ شهر تهران را به دو قسمت کوه شمالی و دشت جنوبی تقسیم کرده است و تا آن زمان به صورت بکر و خالی باقی مانده بود (معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهری، ۱۳۹۵) در دهه ۵۰ و ۶۰ دو جاده سراسری شمالی - جنوبی و شرقی - غربی در میان این اراضی احداث شد. اراضی به عنوان تنها فضای تا حدودی طبیعی در شهر تهران با مساحتی به وسعت ۶۲۳ هکتار در نیمه شمالی شهر در محدوده‌ای واقع بین خیابان‌های اصلی میرداماد در شمال، شریعتی در شرق، شهید آیت‌الله استاد مطهری در جنوب و لیعصر غرب واقع شده است. سه محور از محورهای اصلی ارتباطی شهر تهران (یعنی محور اتوبار شهید آیت‌الله مدرس - محور اتوبار شهید سردار همت - محور اتوبار رسالت) از این اراضی عبور می‌کند و اراضی عباسآباد را به شش قطعه بزرگ تقسیم می‌نماید. اراضی عباسآباد در دوره قاجار، قریب‌ای بود خارج از حصار اول و دوم شهر تهران با ستری خشک و در بین باغ‌های شمیران و آبادی‌های تهران مثل قصر قاجار (سیدخندان)، یوسف‌آباد و داوودیه قرار داشت و متعلق به عباس قلی خان از نزدیکان حاجی میرزا آغا‌سی صدراعظم محمدشاه قاجار بوده است. حاجی میرزا آغا‌سی در این منطقه باغی احداث کرد که به نام عباس آباد مشهور شده و باعث رونق اراضی عباس آباد گردید. از دوره حکومت پهلوی به بعد، مالکیت این اراضی دستخوش تغییر گردید. این الگو از الگوی مالکیت دولتی به عمومی و از عمومی به حکومتی به ترتیج تغییر نمود. در سال ۱۳۵۳ تصمیم گرفته شد در این اراضی بزرگ‌ترین مجتمعه شهری دنیا با عنوان شهرستان پهلوی ساخته شود و نهایتاً در سال ۱۳۵۴ طرح جامع آن توسط شرکت انگلیسی لویین دیویس تدوین گردید با این هدف که تهران به زیباترین و مدرن‌ترین شهر خاورمیانه تبدیل شود. قرار بر آن بود که این مجموعه کاربری‌های متعدد دولتی، تجاری و فرهنگی داشته باشد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی بخشی از این اراضی برای ساخت مصالی بزرگ تهران اختصاص یافت.

اولین طرح جامع عباس آباد پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۷۲ تهیه شد که پس از تجدیدنظر گروهی از مشاوران در نهایت در سال ۱۳۸۴ طرح جامع اراضی عباس آباد نهایی و در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران به تصویب رسید و ۱۳۸۵ برای اجرا به شرکت نوسازی عباس آباد ابلاغ گردید و در حال حاضر شامل کاربری‌ها و فضاهایی نظیر باغ‌موزه جواهرات، فرهنگستان جمهوری اسلامی، کتابخانه ملی (باغ دانش)، باغ کتاب و هنرهای ادبی، باغ چند عملکردی ارم، باغ هنرهای نمایش، باغ فلسفه و باغ هنر، باغ چند عملکردی ارم (هتل ارم)، باغ‌موزه دفاع مقدس، باغ علوم، پارک طالقانی، بوستان آب و آتش و پل طبیعت، ساختمان وزارت راه و شهرسازی، ساختمان راه آهن، ساختمان استانداری، بانک مرکزی، بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، مصلی، مجموعه بیهقی و... است.

تصویر ۵- موقعیت محدوده اراضی عباس آباد در شهر تهران

تصویر ۷- تصاویری از محدوده اراضی عباسآباد

تصویر ۶- نقشه معارضان اراضی عباسآباد

نتایج و تحلیل آن با استفاده از نرم افزار میکمک: جدول ۱ تعداد امتیازات ۰، ۱، ۲ و ۳ ماتریس براساس شرایط اثرگذاری را نشان می‌دهد و همینطور میزان پرشدگی ماتریس را به عنوان نسبت بین تعداد مقادیر اثرگذار متفاوت از ۰ و تعداد کل عناصر ماتریس محاسبه کرده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود از مجموع ۱۶۰۰ سلول موجود در ماتریس ۴۰۸۴۰ تعداد ۱۱۷۲ سلول (درصد ۷۳) دارای امتیاز صفر بوده است که نشان از عدم اثرگذاری کنشگران در تولید فضا دارد. همین‌طور ۱۹۲ سلول دارای امتیاز یک (اثرگذاری ضعیف)، ۱۰۲ امتیاز دو (اثرگذاری متوسط) و ۱۳۴ شاخص دارای امتیاز سه (اثرگذاری زیاد) است. در کل ۲۶/۷۵ درصد از سلول‌های ماتریس تشکیل شده دارای اثرگذاری هستند. میزان پایداری سیستم حداقل ۹۶ درصد است که نشان از پایداری خیلی مناسب اعداد و ارقام تکمیل شده در ماتریس مذکور است.

جدول ۱- مشخصات اولیه ماتریس اثرات (MDI) در نرم افزار میکمک

شاخص ماتریس	اندازه	تعداد امتیاز صفر	تعداد امتیاز یک	تعداد امتیاز دو	مجموع تعداد امتیاز سه	میزان پایداری ماتریس	میزان پرشدگی ماتریس	میزان پایداری سیستم
ارزش	۴۰	۱۱۰۸	۲۳۰	۱۱۶	۱۴۶	۴۹۲	٪۳۰	۹۷ درصد

جدول ۲ مجموع امتیازات اثرگذاری و اثربذیری کنشگران در تولید فضا در اراضی عباسآباد را نشان می‌دهد. در این جدول کنشگری که دارای بیشترین امتیاز اثرگذاری است نشان از اثرگذاری هرچه بیشتر کنشگر بر سایر کنشگران در تولید فضا دارد. همینطور کنشگری که دارای بیشترین اثربذیری باشد نشان از اثربذیری بالای این کنشگر از سایر کنشگران در تولید فضا است. نتایج به دست آمده از جدول زیر شامل موارد زیر هستند:

- کنشگران اصلی و اثرگذار در تولید فضا در اراضی عباسآباد شامل ۱- متولیان مصلی (وابسته به نهاد رهبری)؛ ۲- سازمان بازرگانی کشور؛ ۳- رهبر (آیت الله خامنه‌ای)؛ ۴- شرکت نوسازی عباسآباد؛ ۵- مدیرعامل شرکت نوسازی عباسآباد؛ ۶- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛ ۷- شورای شهر تهران؛ ۸- ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران؛ ۹- شورای عالی شهرسازی و معماری و ۱۰- بانک مرکزی هستند.

■ مهمترین کنشگرانی که از سایر کنشگران اثر می‌پذیرند و در واقع اثربازی بالای در تولید فضا دارند شامل ۱- شرکت نوسازی عباس آباد، ۲- شهرداران تهران، ۳- شهرداری تهران، ۴- شرکت‌های مهندسین مشاور تهیه کننده طرح‌ها، ۵- اداره نظارت و اجرای پروژه‌های عباس آباد، ۶- شورای راهبری و نظارت بر اجرای طرح ویژه اراضی عباس آباد، ۷- شرکتهای پیمانکار اجرا کننده پروژه‌ها، ۸- خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۹- هیات مدیره شرکت نوسازی عباس آباد و ۱۰- سازمان اوقاف و امور خیریه هستند. در واقع این ارگان‌ها تحت فرمان سایر کنشگران و ارگان‌ها در اراضی عباس آباد بوده و یا هستند.

■ کنشگرانی که کمترین اثربازی را در تولید فضا در اراضی عباس آباد دارند شامل ۱- سازمان کشتیرانی، ۲- مردم استفاده کننده‌ی فضا، ۳- بانک سپه، ۴- بانک مرکزی، ۵- فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۶- وزارت نیرو، ۷- وزارت نفت، ۸- کتابخانه ملی ایران (زیرنظر نهاد ریاست جمهوری)، ۹- مجلس سنای و ۱۰- شاه هستند.

جدول ۲ - امتیازات و رتبه‌های اثربازی و اثربازی کنشگران در تولید فضا در اراضی عباس آباد

کد	کنشگران تولید فضای عباس آباد	مجموع اثربازی و اثربازی	اثربازی	امتیازات	رتبه	امتیازات	رتبه	امتیازات	رتبه	امتیازات	رتبه
A1	مجlis Sena	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۷	۸	۲۹	۰	۱۷	۸	۲۷	۸
A2	مجlis Shorayi Eslami	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۲	۳۷	۲۳	۷	۱۰	۳۰	۲۲	۳۷
A3	شاه	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۳۱	۲	۲۹	۰	۲۱	۲	۳۱	۲
A4	رهبر (آیت الله خامنه‌ای)	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۱	۶۲	۲۲	۹	۲	۵۳	۱۱	۶۲
A5	متولیان مصلی (وابسته به نهاد رهبری)	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۴	۷۹	۱۸	۱۸	۱	۶۱	۴	۷۹
A6	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۱	۶۲	۱۶	۲۲	۵	۴۰	۱۱	۶۲
A7	باغ‌موزه دفاع مقدس	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۷	۵۰	۱۲	۲۷	۱۱	۲۳	۱۷	۵۰
A8	ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۳	۵۹	۱۷	۲۱	۶	۲۸	۱۳	۵۹
A9	بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۸	۴۹	۱۹	۱۵	۸	۳۴	۱۸	۴۹
A10	بانک انصار سپاه	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۶	۵۲	۱۰	۳۲	۱۲	۲۰	۱۶	۵۲
A11	سازمان اوقاف و امور خیریه	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۷	۵۰	۸	۳۴	۱۵	۱۶	۱۷	۵۰
A12	خبرگزاری جمهوری اسلامی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۹	۴۸	۷	۳۶	۱۶	۱۲	۱۹	۴۸
A13	سازمان تبلیغات اسلامی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۴	۲۹	۱۲	۲۷	۲۱	۲	۲۴	۲۹
A14	صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۵	۲۷	۱۳	۲۵	۲۱	۲	۲۵	۲۷
A15	سازمان بازرسی کل کشور	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۵	۷۴	۲۱	۱۳	۱	۶۱	۵	۷۴
A16	وزارت راه و شهرسازی - (شامل وزیر راه و شهرسازی)- سازمان راه‌آهن	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۰	۶۴	۱۰	۳۲	۹	۳۲	۱۰	۶۴
A17	شورای عالی شهرسازی و معماری	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۶	۷۱	۹	۳۳	۶	۲۸	۶	۷۱
A18	شورای راهبری و نظارت بر اجرای طرح ویژه اراضی عباس آباد	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۱۵	۵۴	۵	۴۲	۱۶	۱۲	۱۵	۵۴
A19	استانداری تهران	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۳	۳۶	۱۸	۱۸	۱۴	۱۸	۲۳	۳۶
A20	وزارت نفت	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۳۰	۳	۲۸	۲	۲۲	۱	۳۰	۳
A21	وزارت نیرو	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۹	۶	۲۷	۳	۲۰	۳	۲۹	۶
A22	سازمان کشتیرانی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۷	۸	۲۴	۶	۲۱	۲	۲۷	۸
A23	کتابخانه ملی ایران (زیرنظر نهاد ریاست جمهوری)	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۳۱	۲	۲۸	۲	۲۳	۰	۳۱	۲
A24	فرهنگستان زبان و ادب فارسی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۹	۶	۲۶	۴	۲۲	۲	۲۹	۶
A25	بانک مرکزی	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۰	۴۳	۲۵	۵	۶	۳۸	۲۰	۴۳
A26	بانک سپه	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲۹	۶	۲۴	۶	۲۳	۰	۲۹	۶
A27	شورای شهر تهران	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۸	۶۸	۱۱	۲۸	۵	۴۰	۸	۶۸
A28	شهرداری تهران	کنشگران تولید فضای عباس آباد		۲	۸۳	۳	۴۷	۷	۳۶	۲	۸۳

کشگران تولید فضای عباسآباد						کد
مجموع اثرباری و اثربذیری			اثرباری			
رتبه	امتیازات	رتبه	امتیازات	رتبه	امتیازات	
۳	۸۱	۲	۵۱	۱۰	۳۰	شهرداران تهران (به صورت ویژه آقایان کراسپچی، قالیاف)
۱۴	۵۸	۱۴	۲۴	۸	۳۴	سازمان بازرسی شهرداری تهران
۱	۱۰۷	۱	۶۲	۳	۴۵	شرکت نوسازی عباسآباد
۹	۶۵	۱۵	۲۳	۴	۴۲	مديعامل شركت نوسازی عباسآباد
۷	۷۰	۸	۳۴	۷	۳۶	هييات مدیره شركت نوسازی عباسآباد
۱۲	۶۱	۵	۴۲	۱۳	۱۹	اداره نظارت و اجراء پروژه های عباسآباد
۱۰	۶۴	۱۲	۲۷	۷	۳۷	سازمان مشاور فنی عمران تهران
۲۱	۴۰	۱۶	۲۲	۱۴	۱۸	سازمان حمل و نقل و ترافيك شهرداری تهران
۱۹	۴۸	۴	۴۳	۱۸	۵	شرکتهای مهندسین مشاور تهیه کننده طرح ها.
۲۰	۴۳	۶	۳۸	۱۸	۵	شرکتهای پیمانکار اجرا کننده پروژه ها
۲۶	۱۸	۲۰	۱۴	۱۹	۴	رسانه های جمعی (روزنامه ها و سایت های خبری و...)
۲۸	۷	۲۴	۶	۲۲	۱	مردم استفاده کننده ای فضا
-	۱۸۰۰	-	۹۰۰	-	۹۰۰	مجموع امتیازات

(منبع: نگارندهان براساس خروجی‌های نرم‌افزار میکمک)

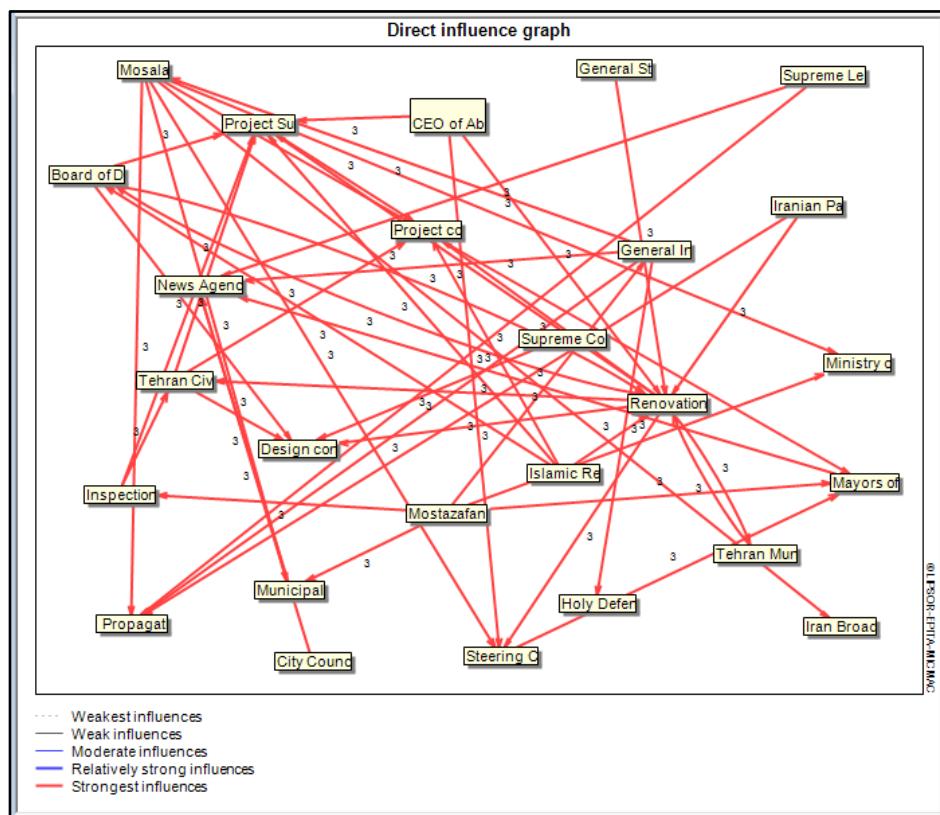
در تحلیل اثرباری و اثربذیری کنشگران در تولید فضای عباس آباد کنشگری بیشترین قدرت و اهمیت دارد که بیشترین اثرباری بر دیگر کنشگران داشته باشدند. کنشگران بالا سمت چپ نشان دهنده کنشگرانی هستند که دارای بیشترین اثرباری و در عین حال کمترین اثربذیری هستند. این کنشگران اصولاً بیشترین قدرت را در میان سایر کنشگران موجود در اراضی عباس آباد دارند. این کنشگران شامل متولیان مصلی، سازمان بازرسی کل کشور، رهبری، مدیرعامل شرکت نوسازی عباس آباد، شورای شهر تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بانک مرکزی، ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، مجلس شورای اسلامی، سازمان بازرسی شهرداری تهران، وزارت راه و شهرسازی - (شامل وزیر راه و شهرسازی) - سازمان راهآهن، سازمان مشاور فنی، عمران تهران است.

- کنشگران بالا سمت راست کنشگرانی هستند که همزمان دارای بیشترین اثرگذاری و بیشترین اثربازی می‌باشند. در واقع این کنشگران حلقه واسط در میان کنشگران بازی می‌کنند و نقش مهمی در ارتباط میان کنشگران اثرگذار و اثرباز دارند. این کنشگران شامل سورای عالی شهرسازی و معماری، هیات مدیره شرکت نوسازی عباسآباد، شرکت نوسازی عباسآباد، شهرداری، شهرداران تهران است.

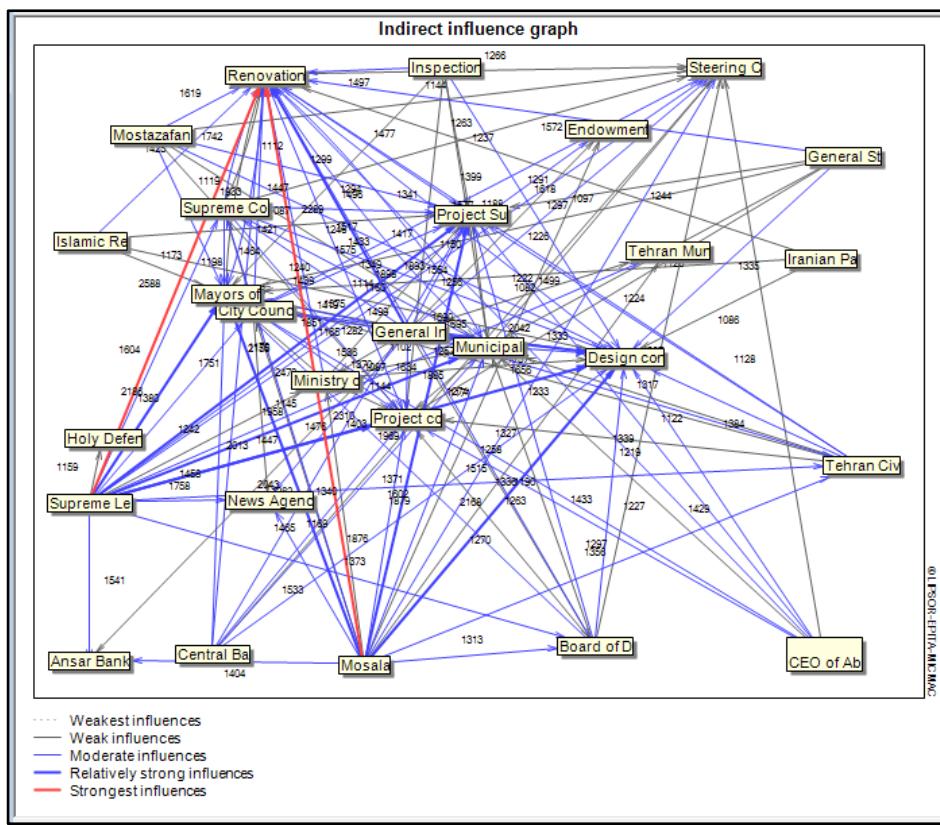
کنشگران پایین سمت راست نیز کنشگرانی هستند که وابسته به سایر کنشگران و اثربازی از آن‌ها هستند. این کنشگران بیشترین اثربازی را دارند و در عین حال کمترین اثرگذاری را بر سایر کنشگران دارند. این کنشگران شامل اداره نظارت و اجرای پروژه‌های عباسآباد، سازمان اوقاف و امور خیریه، سورای راهبری و نظارت بر اجرای طرح ویژه اراضی عباسآباد، شرکت‌های پیمانکار اجراکننده پروژه‌ها، شرکت‌های مهندسین مشاور تهیه کننده طرح‌ها، باغ‌موزه دفاع مقدس، خبرگزاری جمهوری اسلامی هستند که اصولاً اجراکننده تصمیمات سایر ارگان‌ها و کنشگران هستند.

کنشگران پایین سمت چپ نیز جزو کنشگرانی هستند که تأثیری چندانی (چه اثرگذار و چه اثرباز) بر تولید فضا در اراضی عباسآباد ندارد. این کنشگران در واقع جزو کنشگران بی‌اثر هستند. این کنشگران شامل استانداری تهران، بانک انصار سپاه، سازمان حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت نیرو، مجلس سنای رسانه‌های جمعی (روزنامه‌ها و سایت‌های خبری و...)، سازمان کشتیرانی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، مردم استفاده کننده فضا، وزارت نفت، شاه و کتابخانه ملی ایران (زیرنظر نهاد ریاست جمهوری)، بانک سپه هستند.

در تصاویر ۸ و ۹ نحوه ارتباطات کنشگران با یکدیگر را در دو حالت مستقیم و غیرمستقیم براساس میزان اثرگذاری و اثربازی ارائه شده است.

تصویر ۸- نحوه مهمترین ارتباطات مستقیم کنشگران تولید فضا در اراضی عباسآباد

تصویر ۹- نحوه ارتباطات غیرمستقیم کنشگران تولید فضا در اراضی عباسآباد

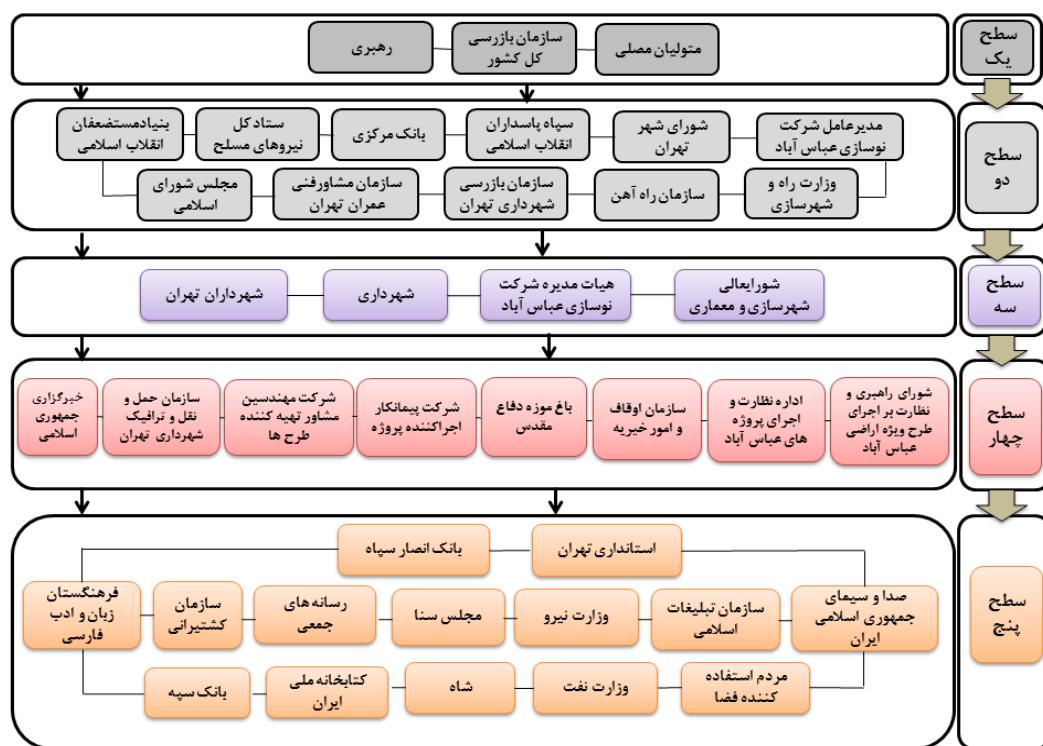
بررسی تجارب نمونه‌هایی از تولید فضای شهری در جهان جهت بومی‌سازی و کاربست درسواره‌های آنها در باز تولید مطلوب‌تر فضای شهری عباس آباد: مطالعه فرآیندهای پیچیده تولید فضاهای شهری در نقاط مختلف جهان مورد توجه و اقدام پژوهشگران واقع شده است. این مطالعات، با مساله گشایی و فرایند گشایی تولید این فضاهای تلاش در شفاف سازی نکات و آموزه‌های متعدد برای بهره‌گیری از نقاط مثبت و کسب تجربه از نقاط ضعف موجود داشته که کمک بزرگی به توسعه نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و درک نظریه‌های مرتبط با فضای شهری می‌باشد که همه این توسعه دانش‌های شهری تلاشی برای توسعه پایدار و رفاه انسانی در حوزه‌های مختلف زندگی شهری انسان است. در اینجا به تعدادی از جدیدترین پژوهش‌های انجام شده از تجارب تولید فضای شهری در نقاط مختلف جهان اشاره می‌شود تا از تجارب بهره‌منظر اخذ گردد.

لیو وان و شیزون خیاو^{۳۳} (۲۰۲۰) در پژوهشی به فرایند بازسازی فضایی سایت شیینگ کارست^{۳۴} در چین پرداخته‌اند. پروsesه اقدام شده در این تجربه تولید فضای شهری، تغییر شبکه بازیگر (سازوکارهای تغییر شبکه بازیگر عمده‌شامل تغییر در اهداف اصلی بازیگران، اتخاذ مکانیسم حاکم و تغییر در نقش بازیگران به عنوان بخشی از تحول شبکه بازیگر، تغییر در روابط علاقه و تنظیم روابط قدرت بین بازیگران تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری و اقتصاد میراث فرهنگی) بود. خالد مندلی (۲۰۱۹) در پژوهشی، به بررسی جده به عنوان یک شهر کاملاً مجدد برنامه‌ریزی شده در یک اقتصاد به سرعت در حال توسعه اما عمده‌گیری بازیگر استفاده که فضاهای عمومی توانسته‌اند پاسخگوی نیازها و آرزوهای روزمره مردم باشند پرداخته‌است. برنامه‌ریزی شهری، دستورالعمل‌های طراحی و شیوه‌های جدید مدیریتی باعث تغییر اساسی بنیان‌های عمومی در کشورها شده است. با تصمیمات جدید توسعه، فضاهای شهری از نظر مکانی تغییر می‌کنند. ایجاد مکان‌های بهتر مستلزم تعهد سیاسی برای ارتقا قلمرو عمومی است. کارشناسانی که نقشه می‌کشند و طرح‌های شهری را ترسیم می‌کنند، یک ضرورت اخلاقی برای مفهوم‌سازی رویکردهای جدید برای بهبود محیط زیست دارند، در حالی که توسعه اقتصادی را از طریق یک فرایند حاکمیتی ضروری، با بازیگران اصلی جامعه مدنی درگیر می‌کنند، علاوه بر افراد متوجه، ساخت مکان‌های بهتر نیاز به طراحان ماهری است که بتوانند چشم اندازهای سازنده را پیذیرند، با درک پویایی تجاری و سیاسی با توانایی فنی، تغییر شکل فضای شهری را مدیریت کنند (Hall, 2016; UN-Habitat, 2011). بسیاری از نویسندهان متفق القول هستند که می‌توان از طریق تغییر در سازمان فضای شهری، تغییرات اقتصادی-اجتماعی را فهمید (هاروی، ۱۹۷۳؛ لوفور، ۱۹۹۱) چرا که با تغییرات مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در دوره‌های زمانی و مکانی مختلف، شاهد تغییر و تحول نقش و عملکرد فضاهای عمومی شهر هستیم (Jacobs, 1961; Hall, 2002; Gehl & Svarre, 2013; Hall, 2002). در این رو ارتباط متقابل تولید فضای شهری و روابط قدرت حاکم در آن برده زمانی و مکانی را به روشنی درمی‌باییم. در پژوهشی بیداندی و ویلیامز^{۳۵} (۲۰۲۰)، در مطالعه تعامل مقامات شهری توجه به زمین را مطرح نموده و به دنبال درک مسئله زمین شهری از دریچه نوشهای هانزی لوفور درمود تولید فضا و حق به شهر است. لی (۲۰۱۳) پیشنهاد می‌کند که از آنجا که زمین یکی از مولفه‌های اساسی شهرنشینی است، به تعامل اجتماعی اساسی و معنادار نیاز است (Williams, 2007; Williams, 2009). قابل توجه است که تعامل اجتماعی معنادار و مهم جامعه در درجه اول اهمیت قرار دارد، بدون آن برنامه‌ریزی به عنوان یک نرمال انتزاعی باقی می‌ماند (Williams, 2010; Williams, 2008). در حالی که تعامل جامعه برای مقامات شهری مهم به نظر می‌رسد، مطالعات اهمیت آن را برای سیاست‌مداران و دولت‌های شهری نادیده‌گرفته اند (De Lange and De Waal, 2017). ادبیات اخیر نشان می‌دهد که زمین شهری عموماً به دلیل درگیری مستقیم دولت دارای تنفس است زیرا به نظر می‌رسد در فرایندهای برنامه‌ریزی استثنائی شرکت می‌کند و بنابراین بر نتایج برنامه‌ریزی تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، سیستم کنونی تصرف زمین مشکلات جدی در مورد تخصیص زمین و حقوق استفاده از زمین در شهرهای مختلف جهان از جمله پایخت اوگاندا ایجاد کرده است (Bidandi and Williams, 2010; Omolo-Okalebo et al., 2004; Blomley, 2017; Ngabirano, 2018; Williams and Bidandi, 2018). به نقل از (Williams and Bidandi, 2020). با جامعه یا مردم عادی باید اصلی ترین اصل برای برنامه‌ریزان شهر باشد (Williams, 2006; Williams, 2000; Williams, 2000). اسکات (۲۰۱۳) اظهار داشت که فضاهای عمومی نیاز به تعامل نیروهای سیاسی و برنامه‌ریزی دارند که به خودی خود از تنفس‌ها در امان نیستند. یکی از نمونه پژوهش‌های قابل مثال در این زمینه پژوهه استرالیایی به نام بالارات ایمیجن^{۳۶} است که قبل از تدوین استراتژی طولانی مدت جدیدی، یک گفتگوی بزرگ در جامعه را انجام داد (Buckley et al., 2015). این پژوهه از یک فرایند مبتنی بر ارزش استفاده کرده است تا «درک بهتر آنچه جوامع مختلف در بالارات بیشتر بها می‌دهند، آنچه برای آینده خود تصور می‌کنند و آنچه را که نمی‌خواهند از دست بدهنند» کشف کند (Li et al., 2020).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی هندسه جدید قدرت در شهر و تبیین روابط فضایی عناصر قدرت در تولید فضای شهری، منجر به آگاهی مورد نیاز برای برنامه‌ریزان و شهرسازان در مواجهه منطقی تر و کاراتر با مسئله شهر و توسعه شهری و محورتر آن و حرکت به سمت «شهر برای همه اقسام» و در نتیجه ایجاد

آرامش و پایداری و امنیت و تعالی برای شهر و انسانها می‌گردد. براساس بررسی‌های انجام شده گفتمان غالب مذهبی (ایدئولوژی مذهبی آمیخته با سیاست) در جامعه ایران خصوصا بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷، شکل قدرت و روابط را تعیین کرده است. در این جامعه مرکز قدرت مشخص است و تفکر آسمانی و نظام سلسه مراتبی، ساختار قدرت و هویت ویژه‌ای را به وجود آورده است که در روابط اجتماعی و عناصر کالبدی و فضایی شهر خود را نشان می‌دهد. این موضوع در تولید فضای اراضی عباس آباد با نظر به نوع کاربری‌ها و فعالیت‌های آنها و اسامی انتخاب شده برای فضاهای خود را نشان می‌نماید. این کشور با همین ملاحظه می‌شود. در این مطالعه برای بررسی و تحلیل روابط قدرت کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد از روش تحلیل تأثیرات متقابل با بهره‌گیری از نرم‌افزار میک‌مک (Micmac) استفاده شده است. کنشگران دارای نقش و تأثیر در تولید فضای شهری اراضی عباس آباد که با استفاده از مصاحبه نیمه ساخت‌یافته و بررسی میدانی و استنادی شناسایی شدند و با استفاده از خروجی‌های نرم‌افزار مذکور، روابط قدرت این کنشگران در باز تولید فضاهای شهری عباس آباد مشخص گردید که در قالب تصویر ۱۰ روابط سلسه مراتبی آنها نمایش داده شده است. در این شکل کنشگران براساس نتایج بدست آمده از نرم‌افزار میک‌مک به پنج سطح از نظر میزان قدرت و اثرگذاری بر اراضی عباس آباد تقسیم شده‌اند که در بالاترین سطح متولیان مصلی، سازمان بازرگانی، سازمان اسناد و اسناد ملی، وزارت راه و شهرسازی و پایه‌گزاری اسلامی از این سطح پنهان شده‌اند. در پایین‌ترین سطح نیز مردم به عنوان استفاده‌کننده از فضا، وزارت نفت، کتابخانه ملی ایران (زیرنظر نهاد ریاست جمهوری) و بانک سپه قرار گرفته است.

تصویر ۱۰ - نحوه ارتباطات سلسه مراتبی کنشگران تولید فضای اراضی عباس آباد (تحلیل تأثیر متقاطع در نرم‌افزار MicMac)

همان‌گونه که نتایج تحلیل نرم‌افزار نیز نشان می‌دهد روابط قدرت بین کنشگران در عباس آباد به هیچ وجه معطوف به شهروندان نیست. تناقض موجود در اهداف و عمل انجام شده در اراضی عباس آباد، که منجر به از دست رفتن بخش زیادی از فضا و پتانسیل این فضای شهری بزرگ در باز تولید از لحاظ تامین نیازهای اقشار مختلف شهروندان است، براساس قدرت هر کنشگر با توجه به میزان تأثیر محیطی (کالبدی) رخ داده است. از این رو کنشگران اصلی فی‌النفس در برابر میزان قدرت و تأثیرگذاری که دارند، می‌توانند وزنه تعادل را در باز تولید فضاهای عباس آباد به شرایط مطلوب شهروندان برگردانند. به عبارتی این مسئله حائز اهمیت اساسی است که تأثیرگذاری و میزان قدرت هر کنشگری در تولید و باز تولید فضاهای شهری، وابستگی زیادی به منع قدرت آن کنشگر دارد و بنابراین برای موازنی و به تعادل رساندن قدرت کنشگران اصلی، بسیار مهم و ضروری است که منبع قدرت آن‌ها را به تعادل رساند. این امر مستلزم ایجاد تحولات و اصلاحاتی در حوزه ساختاری و عملکردی در فرایند و چرخه تولید فضای شهری است. کردارهای دولتی گوناگون، تولید ارزش‌های فضایی می‌کند و از خلال ارزش‌گذاری‌های فضایی و ایجاد مفاهیم، به تولید فضای اراضی شهری می‌کند و از خلال این فرایند قدرتمندی را یافت. دولت و حکومت در ایران به عنوان دو نهاد وابسته به یکدیگر و گاه در

تضاد باهم، عملاً رشته‌های تسلط خود را بر نظام مدیریتی کشور و تمامی رشته‌های حیات و فعالیت مردم، بهویژه بخش خصوصی گستردۀ اند و هر گامی صرفاً باید به اراده دولت و حکومت و منافع آن‌ها متصل باشد. لذا در کنار اصلاح ساختار مدیریت شهری، ایجاد یک دگردیسی و کوچک سازی در بدنه دولت متمرکز نیز در موازنۀ قدرت^{۳۷} و به تعادل نسبی رسیدن سهم‌های قدرت^{۳۸} بین کنشگران تولید فضای شهری بسیار موثر خواهد بود. باز تولید هر فضا از کنشگران یا کنشگران مربوطه همان فضا در مقیاس خودش تأثیرپذیر است. تغییر فضای شهری که در اثر تغییر در نحوه تولید فضا ظهور می‌کند، در صورتی می‌تواند موجب تحول شهری گردد که با تغییرات عمیق اجتماعی، اقتصادی و در نهایت سیاسی در عمل اجرایی شود. بنابراین برای به تعادل رساندن قدرت و تأثیرگذاری کنشگران و ارتقای قدرت شهروندان در تولید فضای شهری اراضی عباس‌آباد، نیاز است که با راهبردها و اقداماتی منبع قدرت کنشگران مهم کم قدرت و کم تأثیر را تقویت نموده و بستر مناسبی برای این چشم‌انداز، تعریف نمود. برای این منظور راهکارهایی به شرح ذیل می‌تواند مدنظر قرار گیرد. شایان ذکر است که این پیشنهادات با بهره‌گیری از تجارت تولید و باز تولید فضاهای شهری در نقاط مختلف جهان در دهه اخیر و همچنین در نظر گرفتن شرایط بومی و سرزمنی و سیاسی و اجتماعی و اقتصادی ایران و نیز نتایج بدست آمده از شناسایی کنشگران و سطح قدرت (تأثیرگذاری) آنها در تولید فضای شهری مورد مطالعه این پژوهش (اراضی عباس‌آباد تهران) تدوین شده‌است که این پیشنهادات و راهکارها شامل موارد زیر هستند:

الف- اصلاح ساختار مدیریت شهری؛

ب- مدیریت شهری یکپارچه برای لحاظ نمودن و هماهنگ کردن نیازهای همه‌جانبه شهروندی در ترکیب و بهره‌گیری از فناوری؛
- ایجاد مدیریت یکپارچه و کاهش مسئولیت‌های مستقیم شهرداری.

ج- ایجاد و ارتقا جایگاه قانونی و رسمی و دسترسی به منابع قدرت قانونی؛

۱- تعریف جایگاه شهروندان در نظام برنامه‌ریزی شهری در مراحل سه گانه (تهیه طرح، تصویب طرح و اجرای طرح)، همراه با برنامه و روند نحوه اقدام بصورت شفاف و مشخص؛

۲- در مرحله تهیه طرح؛ مشارکت شهروندان در تهیه طرح، اخذ نظرات شهروندان از ابعاد مختلف و مشاوره‌های جمعی شهروندان و جمع‌بندی نهایی توسط کارشناسان و متخصصان شهرسازی و همکاران مرتبط؛

۳- ایجاد دفتر توسعه محلی و اختصاص جایگاه قانونی و رسمی برای آن؛

۴- در مرحله تصویب طرح؛ به مشورت گذاشتن و رای گیری برای تصویب طرح با دلایل و مستندات منطقی و اختصاص درصدی از رای موردنیاز برای تصویب طرح به نظر جمعی شهروندان، وجود یک یا چند نماینده قانونی از شهروندان (برای اعلام ماحصل نظر جمعی شهروندان)؛

۵- در مرحله اجرای طرح؛ مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها، تولید فضاهای موقت با انواع فعالیت‌ها و عملکردها در فضا.

د- تغییر پویا در شبکه بازیگر و سازو کارهای آن

۱- مدیریت تعارض منافع کنشگران از طریق آگاهی بخشی و اطلاع رسانی شفاف و جمع آوری نظرات، ارزش‌ها و خواسته‌های همه گروه‌های کنشگر قبل از انجام پروژه؛

۲- تاسیس یک کمیسیون فنی بی‌طرف برای تعیین دستورکارها و دستورالعمل‌های مناسب؛

۳- ایجاد مکانیزم جدید حکمرانی (ارائه مجوز سازمانی برای فعالیت سازمان‌های اجتماعی و مردم نهاد و ارائه قدرت طراحی، اداره و محافظت از فضاهای تولید و زندگی به ساکنان جامعه از طرف دولت و حاکمیت)؛

۴- توجه به بخش خصوصی مستقل و ناظارت جدی و جلوگیری از دسترسی نابرابر شهروندان در زمان محول شدن مسئولیت کنترل فضاهای عمومی به بخش خصوصی؛

۵- حمایت‌های مالی دولت، بهره‌گیری از کارکنان ماهر و متخصص و آموزش کارکنان.

بی‌نوشت‌ها

- 1- Michel Foucault
- 2- Henri Lefebvre
- 3- Jean Hillier
- 4- Theodore Gordon
- 5- Olaf Helmer
- 6- Cross-Impact analysis

- 7- MicMac
- 8- Davies, J.S. (2002)
- 9- Booth, Ph. (2005)
- 10- R. Edward Freeman
- 11- The Darden School University of Virginia
- 12- law and social production of space

13- Griffith Law School	25- Morriss
14- Dalia A. Taha	26- hybridize
15- Political Role of Urban Space Reflections on the Current and Future Scene in Cairo-Egypt	27- Vikas Mehta, writing
16- Elisabeth Maria LECLERCQ	28- Economic Conflict
17- UN-Habitat	29- Value Conflict
18- Setha Low	30- Power Conflict
پژوهشی با عنوان «فضای عمومی و تنوع: گزاره‌هایی برای عدالت اجتماعی در خیابان‌ها، پارک‌ها و میدان‌ها»	31- Gilles Deleuze
20- Parsons	32- Community-Based Participatory
21- Lukes	33- Lu Wang & Shizhen Xiao
22- Giddens	34- Shiping Karst
23- Foucault	35- Fred Bidandi& John J Williams
24- Clegg	36- Ballarat Imagine
	37- power balance
	38- power ratio

منابع

- ایشاری، م.، شجاعی زند، ع. و آورین، ب. (۱۳۹۸). تعاملات میان سیاست‌های شهری و زیست غیررسمی تهییدستان در فضای شهری؛ ارائه یک مدل نظری، توسعه محلی (روستایی شهری)، ۱۱(۱): ۱۴-۱.
- بهشتی، م.، زالی، ن. (۱۳۹۰). شناسایی عوامل کلیدی توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی بر پایه سناریو (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی)، مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضای، ۱۵(۱): ۶۳-۴۱.
- درگاهی، ح.، موسوی، م.، عراقیه فراهانی، س. و شهاب، گ. (۱۳۸۷). مدیریت تعارض و راهبردهای مرتبط، مجله دانشکده پردازشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران (پیاورد سلامت)، ۲(۲): ۶۳-۷۲.
- رفیعیان، م.، یزدانیان، ا. و داداش پور، ۵. (۱۳۹۶). صورت‌بندی انتقادی مساله‌ی فضا، با تأکید بر فضای عمومی شهری فضا چگونه از خالل روابط نیروها تولید و باز تولید می‌شود؟، نشریه علمی پژوهشی جغرافیای سیاسی، ۸(۲): ۷۹-۱۰۸.
- رفیعیان، م.، کیانفر، آ. (۱۳۹۸). فهم فضاهای خاکستری شهری: جایگاه قدرت در مناسبات تولید سکونتگاه‌های غیررسمی شهری (مورد: شهرک رضویه تهران)، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۲۴(۱): ۵-۱۶.
- رهنماei، م. (۱۳۹۳). سایه سنتگین عملکرد مرکزیت سیاسی و اداری بر فضای شهری تهران، مجموعه مقالات همايش تمکزدایی و ساماندهی پایتخت، برگزار کننده: دانشگاه تربیت مدرس (قطب علمی جغرافیای سیاسی)، زمان ۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۳.
- سرخیلی، ا.، رفیعیان، م. و تقوایی، ع. (۱۳۹۵). بررسی الگوی تعارض ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان در ابرپژوهش‌های شهر مشهد، نشریه جغرافیا و توسعه، ۴۵(۴): ۱۴۱-۱۵۸.
- صرافی، م.، توکلی‌نیا، ج.، و چمنی مقدم، م. (۱۳۹۴). جایگاه برنامه‌ریزی شهری ایران، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری، ۳(۳): ۱۹-۳۲.
- فوکو، م. (۱۳۸۹). سوژه و قدرت در تئاتر فلسفه: گزیده‌ای از درس‌گفتارها، کوتاه نوشته‌ها، گفتگوها و ...، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهاندیده، تهران: نشر نی.
- قهرمان‌پور، ر. (۱۳۹۲). ساختار قدرت و توسعه سیاسی در ایران.
- کاویانی‌راد، م. (۱۳۹۴). رویکردی نو در باز تعریف جغرافیای سیاسی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۷(۳): ۵۴۳-۵۵۶.
- کرسول، ج. (۱۳۹۸). طرح پژوهش (رویکردهای کمی کیفی و ترکیبی)، ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای طوس، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبائی.
- لوكس، ا. (۱۳۹۳). قدرت: نگرشی رادیکال، ترجمه عماد افروغ، تهران، نشر علم، چاپ اول.
- لطیفیان، س. (۱۳۸۴). استراتژی‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک، تهران: وزارت امور خارجه.
- معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهری. (۱۳۹۵). گزارش عملکرد سالانه ۱۳۹۴، فوردهن.
- نای، ج. (۱۳۹۲). آینده قدرت، ترجمه احمد عزیزی، نشر نی.

تزاده‌رام، ز.، جلیلی، م. (۱۳۹۹). تبیین مفهوم «قدرت شهر» و اثرات آن در فرآیند توسعه شهر تهران، نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر. - ۲۶۷-۲۷۸: (۴)۳۳

هیلیر، ج. (۱۳۸۸). سایه‌های قدرت (حکایت دوراندیشی در برنامه‌ریزی کاربری اراضی)، ترجمه کمال پولادی، ناشر جامعه مهندسان مشاور ایران. -

هیلی، پ. (۱۳۹۷). پیچیدگی شهری و استراتژی‌های فضایی - برنامه‌ریزی رابطه‌ای هماهنگ با زمان، مترجم: حسین رضا کشاورز قدیمی، انتشارات آرمانشهر، چاپ اول. -

- Amazon, A. C., Thompson, K. R., Hochwarter, W. A., Harrison, A. W (1995). Conflict: An [important Dimension in Successful Management Teams, *Organizational Dynamics*, 23(2): 20-36.
- Booth, Ph. (2005). Partnerships and Networks: The Governance of Urban Regeneration in Britain . *Journal of Housing and the Built Environment* , 20: 257-269.
- Bidandi, F., Williams, J J. (2020). Understanding urban land, politics, and planning: A critical appraisal of Kampala's urban sprawl. *Cities*, 106 : 102-858.
- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (Eds.). (2012). Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city. London: Routledge.
- Buckley, K., Cooke, S., & Fayad, S. (2015). Using the historic urban landscape to reimagine ballarat. In S. Labadi, & W. Logan (Eds.), *Urban heritage, development and sustainability* (1st ed., pp. 93–113). Routledge.
- Butler, Christopher. (2004). Law and the Social Production of Space. Thesis (PhD Doctorate). Griffith Law School.
- Davies, J.S. (2002). The Governance of Urban Regeneration: a critique of the “Governance without Government Thesis”. *Journal of Public Administration*, 80 (2): 301-322.
- Davidoff, P .(2012). Advocacy and Pluralism in Planning, prudence in Land- Use planning, Persian translation by Poujadi, K. 1st edition, Association of Consulting Engineers Publicat.
- Dandage,R ; Mantha. Sh; Rane,S. Bhoola,V. (2017). Analysis of interactions among barriers in project risk management
- De Lange, M., & De Waal, M. (2017). Owning the city: New media and citizen engagement in urban design. *Urban land use*. London: Apple Academic Press:109-130.
- Ejlali, P., Rafieyan, M. Asgari, A. (2012). Theory of Planning: Traditional and Modern Views, 1st edition, Nashr-e Agah.
- Forester, John.(2013). On the theory and practice of critical pragmatism:Deliberative practice and creative negotiations, *Planning Theory* 12: 5.
- Fisher, R. (2000). Sources of Conflict and Methods of Conflict Resolution, International Peace and Conflict, School of International Service, American University.
- Faisal MN, Banwet DK, Shankar R .(2006). Supply chain risk mitigation: modelling the enablers. *Business Process Manag J* 12(4):535-552.
- Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Vol. Translated by Karen Ann SteenhardWashington: Island Press.
- Gordon, T. J. (1994). Cross-impact method, AC/UNU Millennium Project. *Futures Research Methodology*. Greenwood Press.
- Hall, P. (2002). Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in the twentieth century. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hall, T. (2011). Proactive engagment in urban design: The case of Chelmsford. In S.Tiesdell, & D. Adams (Eds.). *Urban design in the real estate development process*. Oxford:Wiley-Blackwell.
- Haas, T., W. Mehaffy, M .(2019). Introduction: the future of public space, Published online: 2 March 2018 Macmillan Publishers Ltd., part of Springer Nature 2018 , *Urban Des Int* 24:1-3.
- Harvey, D. (1973). Social justice and the city. London: Edward Arnold
- Harvey, D. (2010). The Right to the City. *New Left Review*. Vol. 53: 23-40
- Harvey, D. (2008). The Right to the City. *New Left Review*. Vol. 53: 23-40.
- Harvey, D. (1990). Social Justice and the City. London: Edward Arnold.
- Healey,P.(1998). Building institutional capacity through collaborative approaches to urban planning. *Environ. Plan. 30(9): 1531-1546.*
- Hutchison, R. (2010). *Encyclopedia of urban studies*: SAGE Publications.

- Inam, A. (2018). Designing new practices of transformative urbanism: an experiment in Toronto. Article in URBAN DESIGN International.
- Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. New York: Random House.
- Jadhav, J., Manth, S., Rane, S. (2014). Development of framework for sustainable Lean implementation: an ISM approach. *J Ind Eng Int* 10:72.
- Kivits, .(2013). Multi-dimensional stakeholder analysis : a methodology applied to Australian capital city airports”, A Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the award of the degree Doctor of Philosophy from Southern Cross University,Southern Cross Business School, MSc Engineering and Policy Analysis (Delft University of Technology, The Netherlands).
- Lefebvre, H. (1991). The production of space. Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (2000). The right to the city. New York Rizzoli: Architecture Culture.
- Lee, J. T. T. (2013). This land was made for Washington DC you and me: Public participation in land use decisions. New York: 1.
- Li, Ji., Krishnamurthy,S., Pereira Roders, A., Wesemael, P.(2020). Informing or consulting? Exploring community participation within urban heritage management in China. *Habitat International* 105 : 102268 . Contents lists available at ScienceDirect . journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/habitatint>
- Lim, M.(2014).” Seeing spatially: people, networks and movements in digital and urban spaces“, *IDPR*, 36(1).
- Ludwig-Glück, Daniel Mai, Nina Ritzi-Messner, Christina Veldhoen and Lucas Fassnacht, *Journal of Classical Sociology*, 10:153-172.
- Mashhadi Moghaddam,N. Rafieian,M. (2019). Tears and smiles in the urban protests against local decisions: searching for footprint of power in urban management (Evidence from Tehran). *Heliyon* 5(2):1-30.
- Mandeli, Kh. (2019). Public space and the challenge of urban transformation in cities of emergingeconomies: Jeddah case study. *Cities*, 95. 102409 .
- Mandal A, Deshmukh SG .(1994). Vendor selection using interpretive structural modelling. *Int J Oper Prod Manag*, 14(6):52–59.
- Mehaff, M. W., Elmlund, P., & Farrell, K. (2019). Implementing the new urban agenda:The central role of public space. *Urban Design International*, 24(1): 4–6.
- Ozer, A. (2007). Government in the Western Thought, Persian translation by Bagheri, A. 1st edition, Farzan Publication.
- Radovic, D. (2016). Learning, Thinking and Living Tokyo. Doing urban research in cultures radically different to that of our own. *The Journal of Public Space*, 1(1), 35-42.
- Scott, A. J. (2013). The urban land nexus and the state. London: Routledge.
- Taylor,N.(1998). Urban Planning Theory since 1945. SAGE Publications, London.
- UN-Habitat (2016). Urbanization and development: Emerging futures (world cities report2016).UN-Habitat: Nairobi.
- Wang, Lu, Xiao, Shizhen. (2020). Tourism space reconstruction of a world heritage site based on actor network theory: A case study of the Shibing Karst of the South China Karst World Heritage Site. *International Journal of Geoheritage and Parks* 8: 140 –151.
- Weber, M. (2010). The Distribution of Power within the Community: Classes, Stände, Parties, Translated by Dagmar Waters, Tony Waters, Elisabeth Hahnke, Maren Lippke.
- Williams, J. J. (2000). South Africa: Urban transformation. *Cities*, 17(3): 167 –183.
- Williams, J. J. (2006). Community participation: Lessons from South Africa. *Policy Studies*, 27(3): 197 –216.
- Williams, J. J. (2007). Local Government as a form of public participation: Some critical perspectives. *Critical Dialogue*, 3(1), 16 –23.
- Williams, J. J. (2008). Governance through community participation in post-apartheid South Africa. *Participation and Governance*, 1(1): 43 –60.
- Williams, J. J. (2009). The everyday at grassroots level: Poverty, protest and social change in post-apartheid South Africa. In G. Lechtin, J. d 'Adesky, C. Mera, A. Allahar,R. Cornejo, & M. E. Alvarez (Eds.). CLACSO southern paper series #3 working paper seriesConsejo Latinoamericano de Ciencias Sociales.
- Williams, J. J. (2010). Governance through transformative planning in post-apartheid South Africa. *Participation and Governance*, 3(2): 12 –28.

پیوست:

جدول: نام انگلیسی کنشگران در نرم افزار میکمک و نمودارهای خروجی از آن

کد	کنشگران تولید فضای عباس آباد	ACTORS
A1	مجلس سنا	Senate
A2	مجلس شورای اسلامی	Iranian Parliament
A3	شاه	SHAH(MohammadReza Pahlavi)
A4	رهبر (آیت الله خامنه‌ای)	Supreme Leader of Iran
A5	متولیان مصلی (وابسته به نهاد رهبری)	Mosala
A6	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	Islamic Revolution Guards Corps (IRGC)
A7	بغ موزه دفاع مقدس	Holy Defense Museum
A8	ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران	General Staff of the Armed Forces of the Islamic Republic of Iran
A9	بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی	Mostazafan Foundation of Islamic Revolution
A10	بانک انصار سپاه	Ansar Bank
A11	سازمان اوقاف و امور خیریه	Endowment and Charity Organization
A12	خبرگزاری جمهوری اسلامی	Islamic Republic News Agency
A13	سازمان تبلیغات اسلامی	Islamic Propagation Organization
A14	صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	Islamic Republic of Iran Broadcasting (IRIB)
A15	سازمان بازرگانی کل کشور	General Inspection Organization of Iran (GIO)
A16	وزارت راه و شهرسازی - (شامل وزیر راه و شهرسازی) - سازمان راه آهن	Ministry of Roads and Urban Development
A17	شورای عالی شهرسازی و معماری	Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran
A18	شورای راهبری و نظارت بر اجرای طرح ویژه اراضی عباس اباد	Steering Council to supervise the implementation of the Abbasabad special land plan
A19	استانداری تهران	Tehran Provincial Government
A20	وزارت نفت	Ministry of Petroleum (MOP)
A21	وزارت نیرو	Ministry of Energy (Iran)
A22	سازمان کشتیرانی	Islamic Republic of Iran Shipping Line Group
A23	کتابخانه ملی ایران (زیرنظر نهاد ریاست جمهوری)	National Library of Iran
A24	فرهنگستان زبان و ادب فارسی	Academy of Persian Language and Literature
A25	بانک مرکزی	Central Bank of the Islamic Republic of Iran
A26	بانک سپه	Bank Sepah
A27	شورای شهر تهران	Islamic City Council of Tehran
A28	شهرداری تهران	Municipality of Tehran
A29	شهرداران تهران (اقایان کرباسچی، قالیاف)	Mayors of Tehran
A30	سازمان بازرگانی شهرداری تهران	Inspection Organization of Tehran Municipality
A31	شرکت نوسازی عباس اباد	Abbas Abad Renovation Company
A32	مدیرعامل شرکت نوسازی عباس اباد	CEO of Abbasabad Renovation Company
A33	هیات مدیره شرکت نوسازی عباس اباد	Board of Directors of Abbasabad Renovation Company
A34	اداره نظارت و اجرای پروژه های عباس اباد	Abbas Abad Project Supervision and Execution Office
A35	سازمان مشاور فنی عمران تهران	Tehran Civil Technical Consulting Organization
A36	سازمان حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران	Tehran Municipality Transportation and Traffic Organization
A37	شرکتهای مهندسین مشاور تهیه کننده طرح ها	Design consulting engineering companies
A38	شرکتهای پیمانکار اجرا کننده پروژه ها	Project contractor companies
A39	رسانه های جمی (روزنامه ها و سایت های خبری و...)	mass media
A40	مردم استفاده کننده فضای	Space users(People who use space)

Explaining the power relations of the actors of production and reproduction of the urban space of Abbas-Abad lands in Tehran

Nayyer Farabi Asl, PhD student in Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran

Mojtaba Rafieian, Professor, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran ,Iran

(rafiei_m@modares.ac.ir)

Mohammadreza Khatibi, Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran

Received: 2021/01/03

Accepted: 2021/05/21

Extended abstract

Introduction: Urban space production is a multifaceted concept that can be considered a set of processes and individual and group human actions such as decision making, participation in urban control and ownership, and participation in the production of physical space. The emphasis of different thinkers reveals the importance of power in creating urban spaces. Today, our urban spaces face many problems due to monopolies, planning for one or more specific groups, lack of participation and expression for space users, and lack of attention to public interests. During the production and reproduction of urban space, several actors each have different powers and influence by accessing different power sources. Abbas-Abad lands of Tehran are one of the valuable areas and have unique potentials. How it is produced, reproduced, and exploited in recent decades by various strata has been thought-provoking. It seems that political trends have changed this valuable space from the ideal "city for all citizens" to the state of "every part of the city has become for a specific class".

Methodology: Therefore, this study sought to identify influential actors in Abbas-Abad space production and examine the power relations. Data were collected through semi-structured interviews by snowball sampling method, document review, field observation, and Mic-Mac software was used for analysis.

Results: The findings of this study show that the government and the government, as two interdependent and sometimes contradictory institutions, have directed and controlled the production of Abbas-Abad space. There is no independent private sector in this process and what is called the private sector. They are affiliated and operate under the control and will of the government and the government. The power relations between the actors in Abbas-Abad are in no way focused on citizens and non-governmental organizations.

Conclusion: The challenges in Abbas-Abad decreased the potential of this ample urban space in reproduction to meet the needs of different segments of citizens. The level of power of each actor in the production of urban spaces is highly dependent on his source of power. Therefore, to balance the power of actors, it is essential to balance their source of power. This issue requires changes and reforms in the structural and functional field in urban space production.

Keyword: Actors, space production, power relations, MicMac, Abbasabad lands